

REPUBLIKA HRVATSKA

UVODNI DIO

Republika Hrvatska je europska država, u geopolitičkom smislu srednjoeuropska i sredozemna država, a zemljopisno smještena u južnom dijelu Srednje Europe te u sjevernom dijelu Sredozemlja.

Na sjeveru graniči sa Slovenijom i Mađarskom, na istoku sa Srbijom i Bosnom i Hercegovinom, na jugu s Crnom Gorom, dok na zapadu s Italijom preko Jadranskog mora ima morsku granicu.

Kopnena površina iznosi 56.578 km², a površina obalnog mora 31.067 km² što Hrvatsku svrstava među srednje velike europske zemlje.

Glavni grad je Zagreb, koji je političko, kulturno, znanstveno i gospodarsko središte Republike Hrvatske.

Tijekom hrvatske povijesti najznačajniji kulturološki utjecaji dolazili su iz srednjoeuropskog i sredozemnog kulturnog kruga.

Povijest Hrvatske na sadašnjim prostorima datira od 7. stoljeća, odnosno od 626. godine, kada je hrvatski narod podložio rimske pokrajine Dalmaciju, Panoniju i Ilirik te osnovao dvije neovisne kneževine: Panonsku i Primorsku Hrvatsku.

Jadranska Hrvatska je, pored Franačkoga Kraljevstva, prva trajna i uređena država u Srednjoj Europi. U vrijeme vladarske dinastije Trpimirović, Hrvatska postaje jedinstvena kneževina. 7. lipnja 876. godine, za vrijeme vladavine kneza Branimira po prvi puta i nezavisna država. Godine 925. pod vodstvom kralja Tomislava Hrvatska postaje kraljevina.

Posljednji hrvatski kralj bio je Petar Snačić, a nakon njega Hrvatska stupa u personalnu uniju s Ugarskom na temelju ugovora poznatog kao Pacta conventa sklopljenog 1102. godine. Tim je ugovorom Hrvatska zadržala sve značajke države, jedino je kralj bio zajednički.

Godine 1527., uslijed Osmanlijskog napada na Hrvatsku, na hrvatsko prijestolje dolazi dinastija Habsburg. Kroz cijelo vrijeme Habsburške vladavine, Hrvatska je također zadržala sve državopravne značajke što se najviše ogleda kroz Pragmatičku sankciju iz 1712. godine te Hrvatsko-ugarsku nagodbu iz 1868. godine.

Pri kraju Prvoga svjetskog rata, 1918. godine Hrvatska raskida veze s Austro-Ugarskom te sudjeluje, nasuprot volji većine Hrvata, u osnivanju Države SHS. Nedugo zatim, Hrvatska je (u sklopu Države SHS) uključena u Kraljevstvo SHS (kasnije Kraljevina Jugoslavija), iako Hrvatski sabor tu odluku nikada nije ratificirao.

Početak 2. svjetskog rata, zbog povijesne težnje hrvatskog naroda za samostalnošću, osnovana je Nezavisna Država Hrvatska (NDH), koja spletom političkih okolnosti postaje marionetska država nacističke Njemačke, kako bi pokušala zadržati svoju nezavisnost te izbjegla okupaciju od strane Njemačke pod vodstvom Adolfa Hitlera. Na žalost, svoju je samostalnost morala plaćati davanjem prirodnih resursa, odlaskom hrvatskih vojnika na bojišnice pod nacističkim zapovjedništvom, te izručivanjem Židova i Roma u koncentracijske logore nacističke Njemačke.

Istovremeno je, nakon raskida savezništva Njemačke i Rusije, u Hrvatskoj i Srbiji jačao komunistički pokret. Pred kraj 2. svjetskog rata, veliki dio pripadnika srpskog četničkog pokreta Draže Mihajlovića, koji su pokušali stvoriti tzv. Veliku Srbiju na prostorima

kraljevine SHS, pristupa partizanima koje je vodio staljinistički orijentirani Josip Broz Tito. Tita i partizane su prihvatili i potpomagali saveznici, posebno Britanci i Rusi, s ciljem slamanja nacističke Njemačke i njenih saveznika.

Nakon Drugoga svjetskog rata, godine 1945. režim srpskog kralja zamijenio je komunistički režim koji se krvavo obračunao sa Hrvatima počinivši odmazdu nad vojnicima NDH i brojnim hrvatskim i bošnjačkim civilima te raznim manjinama na teritoriju Hrvatske i BiH, kao i svećenicima, intelektualcima i zemljoposjednicima, prisvojivši njihovu imovinu.

U tom vremenu, Hrvatska postaje socijalistička republika i kao federalna jedinica je tvorila SFR Jugoslaviju. U Jugoslaviji, pod vodstvom diktatora Tita i komunističke partije su sustavno iscrpljivani prirodni resursi Hrvatske te se zbog komunističke diktature mnoštvo Hrvata iselilo iz Hrvatske.

Godine 1990. provedeni su prvi demokratski višestranački izbori nakon 45 godina jednostranačkog sustava, a 30. svibnja iste godine konstituiran je demokratski izabrani višestranački državni sabor u Hrvatskoj. Dana 25. lipnja 1991. godine, Republika Hrvatska je ustavnom odlukom državnog sabora postala samostalna i nezavisna država.

Koristeći bivšu saveznu vojsku i lokalne pobunjenike, Srbija i Crna Gora napale su 1991. Hrvatsku te Bosnu i Hercegovinu s ciljem zadržavanja osvojenih teritorija u krnjoj Jugoslaviji.

Pod vodstvom Slobodana Miloševića, Srbija je pokušala okupacijom dijela Hrvatske te BiH ostvariti projekt takozvane "Velike Srbije", koju su još početkom 20. stoljeća osmislili srpski intelektualci te je srpski akademici u takozvanom "SANU Memorandumu" i uz podršku Slobodana Miloševića počinju provoditi.

Rat je završio 1995. godine pobjedom Hrvatske i oslobođenjem većeg dijela okupiranih područja.

Uz pomoć međunarodne zajednice došlo je do mirne reintegracije jedinog preostalog dijela okupirane Hrvatske: Istočne Slavonije.

U to vrijeme su i saveznički hrvatsko-bošnjački uspjesi doveli do mirovnog procesa u Bosni i Hercegovini.

U Hrvatskoj se službeno koristi hrvatski jezik i latinično pismo.

Najveći dio stanovništva (91,36%) je kršćanske vjere, dok je među kršćanima najviše vjernika katoličke vjeroispovijesti (86,28%).

Prema političkom ustroju Hrvatska je parlamentarna demokracija, a u ekonomskom smislu okrenuta je tržišnom gospodarstvu. Zbog brojnih prirodnih ljepota, bogatog povijesnog naslijeđa te Jadranskog mora, Hrvatska je poznata turistička destinacija.

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, Hrvatska ima 4.284.889 stanovnika. Hrvati čine 90,42% stanovništva, a najbrojnija nacionalna manjina su Srbi koji čine 4,36% stanovništva, dok svaka od ostalih nacionalnih manjina čini manje od 1% stanovništva.

Republika Hrvatska spada među zemlje visokog dohotka, ali ipak dosta zaostaje za najrazvijenijim zemljama svijeta. Prema izračunu ljudskog razvojnog indeksa (kompozitni indeks koji uvažava podatke o očekivanoj životnoj dobi stanovništva, kvaliteti obrazovanja i nacionalnog dohotka) kod Ujedinjenih naroda, 2015. godine je Hrvatska bila 45. od promatranih 188 zemalja; tu valja opaziti da većina članica Europske unije iskazuje nešto bolje rezultate od Hrvatske - ali su europske zemlje koje nisu članice EU u pravilu rangirane niže od Hrvatske.

Hrvatska postaje članicom Ujedinjenih naroda od 22. svibnja 1992. godine. Hrvatska je članica Vijeća Europe, Svjetske trgovinske organizacije te Organizacije za europsku sigurnost i suradnju.

1. travnja 2009. godine Hrvatska postaje članica NATO-a. Od 1. srpnja 2013. godine Republika Hrvatska postaje članicom Europske unije.

Kao najveći problemi navode se: Korupcija, sporo i pristrano pravosuđe, ogromna i neefikasna birokracija, zapošljavanje nestručnog kadra preko rodbinskih i političkih veza te demografsko iseljavanje obrazovane mlađe populacije u bogatije države.

USTROJ I POTENCIJALI HRVATSKE

POLITIČKI USTROJ

Od usvajanja novog Ustava 1990. godine, Hrvatska je parlamentarna demokracija. U Republici Hrvatskoj državna je vlast ustrojena na načelu trodiobe vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudbenu.

Ustav Republike Hrvatske je najviši pravni akt u Republici Hrvatskoj. Usvojen je 22. prosinca 1990. godine, nakon prvih demokratskih višestranačkih parlamentarnih izbora održanih u proljeće 1990.

Ustav je revidiran u studenome 1997., studenome 2000., ožujku 2001. te lipnju 2010. Promjenom Ustava u studenome 2000. ukinut je polupredsjednički sustav i uveden parlamentarni sustav uz jaču ulogu Vlade Republike Hrvatske te premijera, dok je promjenom u ožujku 2001. godine ukinut Županijski dom Sabora te je Hrvatski sabor postao jednodoman. Promjenom Ustava 2010. godine omogućen je završetak pristupnih pregovora i ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju te je određena fiksna kvota zastupnika iz dijaspore. Isto tako, zadnjom promjenom Ustava, u njegovu je preambulu uvrštena i odrednica o pravednom, oslobodilačkom i obrambenom Domovinskom ratu.

Ustav definira Hrvatsku kao suverenu, jedinstvenu, demokratsku i socijalnu državu. Vlast proizlazi iz naroda i pripada narodu kao zajednici slobodnih i ravnopravnih državljana. Najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske su: sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost, mir, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav.

Ustav je podjeljen na nekoliko cjelina:

- Izvorišne osnove
- Temeljne odredbe
- Zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda
- Ustrojstvo državne vlasti
- Ustavni sud
- Mjesna, lokalna i odručna (regionalna) samouprava
- Međunarodni odnosi
- Europska unija
- Promjene ustava
- Završne odredbe
- Ustrojstvo vlasti
- Zakonodavna vlast

Hrvatski sabor je predstavničko tijelo građana i nositelj zakonodavne vlasti u Republici Hrvatskoj.

Prema Ustavu, Hrvatski sabor je jednodomno predstavničko tijelo koje može imati najmanje 100 a najviše 160 zastupnika koji se na temelju općeg i jednakog biračkog prava biraju neposredno, tajnim glasovanjem.

Zastupnici se biraju na četiri godine, nemaju obvezujući mandat, a imaju imunitet.

Među sadašnjim zastupnicima osam je zastupnika nacionalnih manjina, izabраниh u posebnoj izbornoj jedinici (koja obuhvaća cijelu zemlju). Pripadnici nacionalnih manjina mogu biti izabrani i na stranačkim listama.

I hrvatski iseljenici imaju pravo birati zastupnike u posebnoj izbornoj jedinici, i to primjenom nefiksne kvote, što znači da će broj zastupnika dijaspore ovisiti o brojčanom izlasku birača dijaspore na izbore.

Nekad se Sabor sastojao od Zastupničkog doma i Županijskog doma, ali ovaj drugi je ukinut. Županijski je dom imao tri zastupnika iz svake od 21 županije. S obzirom da Županijski dom nije imao praktičnu moć nad Zastupničkim domom te ukinut je 2001. godine.

Sabor se sastaje na javnim sjednicama u dva razdoblja svake godine, od 15. siječnja do 15.

srpnja i od 15. rujna do 15. prosinca. Hrvatski sabor zasjeda izvanredno na zahtjev

Predsjednika Republike, Vlade ili većine zastupnika. Predsjednik Hrvatskoga sabora može uz prethodno pribavljeno mišljenje klubova zastupnika parlamentarnih stranaka sazvati Hrvatski sabor na izvanredno zasjedanje.

Hrvatski sabor:

- odlučuje o donošenju i promjeni Ustava,
- donosi zakone,
- donosi državni proračun,
- odlučuje o ratu i miru,
- donosi akte kojima izražava politiku Hrvatskoga sabora,
- donosi Strategiju nacionalne sigurnosti i Strategiju obrane Republike Hrvatske,
- ostvaruje građanski nadzor nad oružanim snagama i službama sigurnosti Republike Hrvatske,
- odlučuje o promjeni granica Republike Hrvatske,
- raspisuje referendum,
- obavlja izbore, imenovanja i razrješenja, u skladu s Ustavom i zakonom,
- nadzire rad Vlade Republike Hrvatske i drugih nositelja javnih dužnosti odgovornih Hrvatskom saboru, u skladu s Ustavom i zakonom,
- daje amnestiju za kaznena djela,
- obavlja druge poslove utvrđene Ustavom.

Odluke se donose većinom glasova ako je nazočno više od pola zastupnika, osim u pitanjima nacionalnih prava i ustavnim pitanjima (tzv. organski zakoni), koji se donose dvotrećinskom većinom.

Predsjedniku Republike pripada i predstavnička i izvršna funkcija. On predstavlja i zastupa Republiku Hrvatsku u zemlji i inozemstvu. Nadležan je za obranu neovisnosti i teritorijalne

cjelovitosti Republike Hrvatske, kao i za stabilno, normalno i usklađeno djelovanje državne vlasti.

Predsjednik se bira na temelju općega i jednakoga biračkog prava na neposrednim izborima tajnim glasanjem na razdoblje od pet godina. Nitko ne može biti više od dva puta biran za predsjednika Republike.

Predsjednik Republike raspisuje izbore za Hrvatski sabor, raspisuje referendum, povjerava mandat za sastavljanje Vlade osobi koja, na temelju raspodjele zastupničkih mjesta u Hrvatskom saboru, uživa povjerenje većine svih zastupnika, daje pomilovanja, dodjeljuje odlikovanja i priznanja, te obavlja druge dužnosti određene Ustavom.

U suradnji s Vladom, Predsjednik sudjeluje u oblikovanju i provedbi vanjske politike, odlučuje o osnivanju diplomatskih misija, postavljanju i opozivu šefova diplomatskih misija RH u inozemstvu, daje vjerodajnice i prima vjerodajnice šefova stranih diplomatskih misija. Predsjednik je vrhovni zapovjednik oružanih snaga RH, imenuje i razrješuje vojne zapovjednike, objavljuje rat i zaključuje mir na temelju odluke Hrvatskog sabora, u skladu sa zakonom. Za vrijeme trajanja ratnog stanja može donositi uredbе sa zakonskom snagom. Predsjednik Republike u suradnji s Vladom usmjerava rad sigurnosnih službi. Predsjednik Republike i predsjednik Vlade supotpisuju odluke o imenovanjima čelnika sigurnosnih službi, nakon pribavljenog mišljenja nadležnoga saborskog odbora.

Predsjednik, pod precizno određenim uvjetima, može raspustiti Hrvatski sabor ako se Vladi izglasuje nepovjerenje, ili ako se ne donese državni proračun u roku od tri mjeseca nakon što je predložen.

Vlada Republike Hrvatske predlaže zakone i druge akte Hrvatskom saboru, predlaže državni proračun i završni račun, provodi zakone i druge odluke Hrvatskoga sabora, donosi uredbе za izvršenje zakona, vodi vanjsku i unutarnju politiku, usmjerava i nadzire rad državne uprave, brine o gospodarskom razvitku zemlje, usmjerava djelovanje i razvitak javnih službi i obavlja druge poslove određene Ustavom i zakonom.

Vladu Republike Hrvatske čine predsjednik, jedan ili više podpredsjednika i ministri. Bez odobrenja Vlade predsjednik i članovi Vlade ne mogu obavljati nijednu drugu javnu ili profesionalnu dužnost. Članove Vlade predlaže osoba kojoj je Predsjednik Republike povjerio mandat za sastav Vlade. Odmah po sastavljanju Vlade, a najkasnije u roku od 30 dana od prihvatanja mandata, mandatar je dužan program Vlade i Vladu predstaviti Hrvatskom saboru i zatražiti glasanje o povjerenju.

Vlada stupa na dužnost kad joj povjerenje iskaže većina svih zastupnika u Hrvatskom saboru. Predsjednik i članovi Vlade polažu svečanu prisegu pred Hrvatskim saborom. Tekst prisege utvrđuje se zakonom. Na temelju odluke Hrvatskoga sabora o iskazivanju povjerenja Vladi Republike Hrvatske, rješenje o imenovanju predsjednika Vlade donosi Predsjednik Republike uz supotpis predsjednika Hrvatskoga sabora, a rješenje o imenovanju članova Vlade donosi predsjednik Vlade uz supotpis predsjednika Hrvatskoga sabora.

Vlada je odgovorna Hrvatskom saboru. Predsjednik i članovi Vlade zajednički su odgovorni za odluke koje donosi Vlada, a osobno su odgovorni za svoje područje rada.

U Republici Hrvatskoj sudbenu vlast obavljaju prekršajni sudovi, općinski sudovi, županijski sudovi, trgovački sudovi, Visoki prekršajni sud Republike Hrvatske, Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Upravni sud Republike Hrvatske i Vrhovni sud Republike Hrvatske.

Vrhovni sud Republike Hrvatske je najviši sud u državi. Zasjedanja suda su otvorena za javnost i presude se donose javno, osim u pitanjima privatnosti optuženih. Suci se imenuju na razdoblje od osam godina.

Državno sudbeno vijeće u skladu s ustavom i zakonom imenuje, razrješuje i odlučuje o stegovnoj odgovornosti sudaca. Ima jedanaest članova iz redova istaknutih sudaca, odvjetnika i sveučilišnih profesora pravnih znanosti, s tim da većina članova Državnog sudbenog vijeća mora biti iz redova sudaca. Predsjednici sudova ne mogu biti birani za njegove članove.

Državno odvjetništvo Republike Hrvatske je samostalno i neovisno pravosudno tijelo ovlašteno i dužno postupati protiv počinitelja kaznenih i drugih kažnjivih djela, poduzimati pravne radnje radi zaštite imovine Republike Hrvatske, te podnositi pravna sredstva za zaštitu Ustava i zakona. To tijelo, dakle, nije sudbena vlast i pred sudovima ima status stranke. Na čelu državnog odvjetništva nalazi se Glavni državni odvjetnik.

Ustavni sud Republike Hrvatske odlučuje o ustavnosti zakona i ima pravo opozvati zakone koje smatra neustavnima. Može optužiti i predsjednika države. Sastoji se od 13 sudaca, koji biraju svog predsjednika na razdoblje od 4 godine. Ustavni sud je tzv. četvrta poluga vlasti budući se njegovo postojanje i rad vodi isključivo ispod Ustava i Ustavnoga zakona o Ustavnome sudu Republike Hrvatske.

Prema Ustavu Republike Hrvatske, građanima se jamči pravo na lokalnu i područnu (regionalnu) samoupravu. To pravo građani ostvaruju preko lokalnih, odnosno područnih (regionalnih) predstavničkih tijela koja su sastavljena od članova izabranih na slobodnim i tajnim izborima na temelju neposrednog, jednakog i općega biračkog prava. Jedinice lokalne samouprave su općine i gradovi, a jedinice područne (regionalne) samouprave su županije. Njihovo područje određuje se na način propisan zakonom. Glavni grad Zagreb ima položaj županije.

Općina, grad i županija su pravne osobe koje imaju svoj statut te grb i zastavu. Statutom se uređuje njihov samoupravni djelokrug, obilježja, javna priznanja, ustrojstvo, ovlasti i način rada tijela, način obavljanja poslova, oblici konzultiranja građana, provođenje referenduma u pitanjima iz djelokruga, mjesna samouprava, ustrojstvo i rad javnih službi, oblici suradnje jedinica lokalne, odnosno područne (regionalne) samouprave te druga pitanja od važnosti za ostvarivanje prava i obveza.

Županija je jedinica područne (regionalne) samouprave čije područje predstavlja prirodnu, povijesnu, prometnu, gospodarsku, društvenu i samoupravnu cjelinu, a ustrojava se radi obavljanja poslova od područnoga (regionalnog) interesa.

Hrvatska je podijeljena na 20 županija i jedan grad, Zagreb. Ovo su županije i njihova sjedišta:

- Zagrebačka, Zagreb
- Krapinsko-zagorska, Krapina
- Sisачko-moslavačka, Sisak
- Karlovačka, Karlovac
- Varaždinska, Varaždin
- Koprivničko-križevačka, Koprivnica
- Bjelovarsko-bilogorska, Bjelovar

- Primorsko-goranska, Rijeka
- Ličko-senjska, Gospić;
- Virovitičko-podravska, Virovitica
- Požeško-slavonska, Požega
- Brodsko-posavska, Slavonski Brod
- Zadarska, Zadar
- Osječko-baranjska, Osijek
- Šibensko-kninska, Šibenik
- Vukovarsko-srijemska, Vukovar
- Splitsko-dalmatinska, Split
- Istarska, Pazin
- Dubrovačko-neretvanska, Dubrovnik
- Međimurska, Čakovec
- Grad Zagreb

Općina je jedinica lokalne samouprave koja se osniva, u pravilu, za područje više naseljenih mjesta koja predstavljaju prirodnu, gospodarsku i društvenu cjelinu, te koja su povezana zajedničkim interesima stanovništva.

U Hrvatskoj postoji 429 općina. Tijela općina su općinska skupština i općinski načelnik.

Grad je jedinica lokalne samouprave u kojoj je sjedište županije te svako mjesto koje ima više od 10.000 stanovnika, a predstavlja urbanu, povijesnu, prirodnu, gospodarsku i društvenu cjelinu. Iznimno, gradom se može utvrditi i mjesto koje ne zadovoljava prethodne uvjete, gdje za to postoje posebni razlozi (povijesni, gospodarski, geoprometni).

U Hrvatskoj postoji 127 gradova.

Hrvatski Ustav osigurava svakom državljaninu Republike Hrvatske koji je navršio 18 godina života opće i jednako biračko pravo. Pasivno biračko pravo stječe se također sa 18 godina života.

Biračko se pravo ostvaruje na neposrednim izborima tajnim glasovanjem.

Građani Republike Hrvatske na nacionalnoj, odnosno državnoj razini biraju svoje predstavnike tj. zastupnike u Hrvatski sabor (najmanje 100, a najviše 160), u pravilu svake 4 godine, koliko traje mandat zastupnicima u Hrvatskom saboru.

Svakih pet godina provode se izbori za predsjednika Republike.

Na lokalnoj razini, građani biraju članove u predstavničkim tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, odnosno članove općinskih i gradskih vijeća te županijskih skupština.

DRUŠTVENI POTENCIJALI, KULTURA I ŠPORT

U Hrvatskoj je po popisu stanovništva iz 2011. godine živjelo 4.284.889 stanovnika od čega 2,218.554 žene i 2,066.335 muškaraca.

U drugom desetljeću 21. stoljeća broj odseljenih iz Hrvatske je veći od broja doseljenih. Tako se 2018. u inozemstvo odselilo 39.515 osoba a iz inozemstva se doselilo 26.029 osoba.

Među iseljenim osobama bilo je 92,2% hrvatskih državljana i 7,8% stranaca, a najviše osoba odselilo se u Njemačku (55,0%). Među doseljenim osobama bilo je 33,1% hrvatskih državljana i 66,9% stranaca, a najviše osoba doselilo se iz Bosne i Hercegovine (39,8%).

Veliku većinu stanovništva Hrvatske čine Hrvati (90,42%). Glavna nacionalna manjina su Srbi (4,36%), dok od ostalih dvadesetak nacionalnih manjina svaka čini manje od 1% stanovništva.

U Hrvatskoj je službeni jezik hrvatski, koji je materinski za 95,60% stanovnika, s latiničnim pismom, a na području Istarske županije službeni je i talijanski jezik koji je materinski za 18.573 stanovnika.

U Hrvatskoj je autohtoni jezik hrvatski jezik te jezik predmletačkih autohtonih romanskih stanovnika poluotoka Istre (istriotski).

Ostali su jezici doseljenih naroda: albanski, bošnjački, bugarski, crnogorski, češki, hebrejski, mađarski, makedonski, njemački, poljski, romski, rumunjski, ruski, rusinski, slovački, slovenski, srpski, talijanski, turski, ukrajinski i vlaški.

Hrvatska se kultura zasniva na dugoj, burnoj i raznolikoj povijesti iz koje su očuvani mnogi spomenici, umjetnička i znanstvena djela.

Hrvatska ima sedam spomenika svjetske baštine i osam nacionalnih parkova.

Kravata, popularan odjevni predmet, potječe upravo iz Hrvatske.

Hrvatska je svjetskoj baštini dala mnoge velikane: od književnika, glazbenika, slikara, kipara, arhitekata, znanstvenika, filozofa i ratnika. Kao najvažniji mogu se spomenuti tri dobitnika Nobelove nagrade: Ivo Andrić za književnost, Vladimir Prelog i Lavoslav Ružička za kemiju.

Počeci Hrvatske pismenosti sežu u srednji vijek. Hrvati pišu na glagoljici, bosančici i latinici. Simbol početka hrvatske književnosti je Bašćanska ploča. Važan je i glagoljički Zapis popa Martinca.

U 14. stoljeću razvija se i lirsko pjesništvo većinom vjerskog karaktera. Nositelji književnog života su većinom svećenici i glagoljaši. Najstarija je božićna pjesma U se vrime godišća prevedena s latinskog. Jedan od najstarijih zapisa na latinici je pobožna Šibenska molitva nastala oko 1347. godine.

Hrvojev misal je najljepši i najbogatije ilustrirani glagoljski rukopis hrvatskoga srednjovjekovlja. Misal po zakonu rimskog dvora tiskan 1483. godine je hrvatski prvotisk otisnut 28 godina nakon Gutenbergove četrdesetdvorredne Biblije i prvi je misal u Europi koji nije tiskan latiničnim slovima.

Humanizam se najjače očitovao u priobalnim gradovima. Najvažniji hrvatski humanisti su Ivan Česmički, Juraj Šižgorić, Antun Vrančić i Ilija Crijević.

Bogatstvo hrvatske renesansne književnosti može se uočiti po brojnosti i raznolikosti književnih oblika. Marko Marulić se naziva ocem hrvatske književnosti s najvažnijim djelima Judita na hrvatskom i Davidijada na latinskom jeziku. Petar Hektorović piše putopisni spjev Ribanje i ribarsko prigovaranje, a Petar Zoranić prvi hrvatski roman Planine.

Najznačajniji pjesnici su Šiško Menčetić, Džore Držić, Mavro Vetranović, Brne Karnarutić i Hanibal Lucić s pjesmom. Najvažniji renesansni komediograf je Marin Držić, a najpoznatije komedije su mu Dundo Maroje, Novela od Stanca i Skup.

U baroku uvjetovano turskim osvajanjima i rascjepkanošću zemlje djeluju četiri regionalna književna kruga.

Glavni i najplodonosniji je onaj iz Dubrovnika. Najvažniji predstavnik je Ivan Gundulić s djelima Suze sina razmetnog, Dubravka i Osman. Ostali predstavnici su Ivan Bunić Vučić, Junije Palmotić i Ignjat Đurđević. Slijedi dalmatinski književni krug te književnost Banske

Hrvatske i Slavonije. Nikola Zrinski, Fran Krsto Frankopan, Katarina Zrinska, Juraj Habelić i Antun Kanižlić najvažniji su predstavnici.

Hrvatskom književnosti 18. stoljeća dominira barok, prosvjetiteljstvo i klasicizam, a javljaju se i neke značajke predromantizma. Iznimno veliku popularnost postiže Razgovor ugodni naroda slovinskog Andrije Kačića Miošića. Iz tog razdoblja valja spomenuti Matiju Petra Katančića, Matiju Antuna Reljkovića i Tituša Brezovačkog.

Romantizam se javlja za vrijeme hrvatskog književnog preporoda koji traje od 1813. do 1860. godine, a karakterizira ga nacionalno buđenje.

Ljudevit Gaj postaje predvodnikom preporodnih nastojanja, a ostali predstavnici su Pavao Štoos, Stanko Vraz, Dimitrija Demeter, Ivan Mažuranić i Petar Preradović.

Protorealizam se još naziva i Šenoinim dobom po najvažnijoj osobi tog razdoblja Augustu Šenoi. Njegova pojava simbolizira prodor hrvatske umjetnosti riječi u šire čitalačke mase. Hrvatski realizam traje od 1881. do 1890., a najvažniji predstavnici su pravaši Eugen Kumičić i Ante Kovačić te Ksaver Šandor Gjalski, Josip Kozarac, Vjenceslav Novak i Silvije Strahimir Kranjčević.

Hrvatska moderna traje od 1892. do 1916. godine. Najznačajniji književnici tog razdoblja su Antun Gustav Matoš, Ivo Vojnović, Dinko Šimunović, Fran Galović, Dragutin Domjanić, Vladimir Vidrić, Ivan Kozarac i Vladimir Nazor.

U Zagrebu se 1900. osniva Društvo hrvatskih književnika. Najvažniji predstavnici hrvatske književnosti u razdoblju 1914. do 1929. godine su Ivo Andrić i Antun Branko Šimić.

Najvažniji književnik 20. stoljeća je Miroslav Krleža. Predstavnici nove generacije su Tin Ujević, Dobriša Cesarić, Dragutin Tadijanović, Ivan Goran Kovačić.

Najvažniji predstavnici druge moderne su književnici okupljeni oko časopisa Krug nazvani krugovaši poput Slobodana Novaka, Josipa Pupačića, Vlatko Pavletić i Vlade Gotovca, a priklonili su im se i Jure Kaštelan i Vesna Parun.

U postmoderni djeluju Ivo Brešan, Ivan Aralica i Pavao Pavličić.

Mnogo značajnih znanstvenika i izumitelja potječe iz Hrvatske.

Slavoljub Eduard Penkala je izumitelj mehaničke olovke, a Nikola Tesla je izumio generator izmjenične struje, transformator i okretno magnetsko polje. Tesla je često nazivan čovjek koji je izumio dvadeseto stoljeće.

Faust Vrančić izumio je padobran, a Ivana Lupis-Vukić izumitelj je torpeda. Ivan Vučetić izumitelj je daktiloskopije, sustava identifikacije pomoću otisaka prstiju.

Antun Lučić je zaslužan za izum prve naftne bušotine.

Najznačajniji znanstvenici su Ruđer Bošković, Dragutin Gorjanović-Kramberger, Andrija Mohorovičić i Milutin Milanković. Ivan Lučić se naziva ocem hrvatske historiografije, a ostali važni povjesničari su Juraj Rattkay, Ivan Kukuljević Sakcinski, Franjo Rački, Tadija Smičiklas, Vjekoslav Klaić i Ferdo Šišić.

Hrvatska je dala značajne kipare poput Jurja Dalmatinca i Ivana Meštrovića, slikare Vlaha Bukovca, Mata Celestina Medovića, Ivana Generalića, Julija Klovića, Joze Kljakovića, Ede Murtića, Krste Hegedušića, Ivana Rabuzina, književnice Marije Jurić Zagorke i mnogih drugih...

Hrvatska ima mnoge vrhunske sportaše. Posebno dobre rezultate i veliku popularnost imaju loptački sportovi poput nogometa, rukometa, košarke i vaterpola. Najveći uspjeh hrvatskog

nogometa postigla je nogometna reprezentacija osvajanjem srebrne medalje na Svjetskom prvenstvu u Rusiji 2018. godine. Luka Modrić osvojio je Zlatnu loptu kao najbolji igrač. NK Dinamo je jedini hrvatski klub koji uspio osvojiti neki europski trofej, Kup velesajamskih gradova 1967. godine, preteču Kupa UEFA i Europske lige. Drugi najpopularniji nogometni klub je splitski Hajduk koji je od hrvatskih klubova najuspješniji u najelitnijim nogometnom natjecanju ligi prvaka gdje je došao do četvrtine finala.

Hrvatska rukometna reprezentacija je dvostruki olimpijski pobjednik u Atlanti i Ateni. Rukometaši su bili svjetski prvaci 2003. godine, a osvojili su i tri svjetska srebra na Islandu, Tunisu i Hrvatskoj. Tome valja pridodati europsko srebro i broncu. Ivano Balić je smatran najboljim rukometašem svoje generacije. RK Zagreb je dvostruki, a Bjelovar jednostruki prvak Europe.

Hrvatska košarkaška reprezentacija je igrala finale sa Sjedinjenim Državama čija je reprezentacija nazvana Dream team na olimpijskim igrama u Barceloni. Dražen Petrović se smatra najvećim europskim košarkašem svih vremena koji je Europljanima otvorio put u NBA. Ostali veliki košarkaši su Krešimir Ćosić, Toni Kukoč, Dino Rađa i trener Mirko Novosel član Košarkaške Kuće slavnih. Hrvatski klubovi su bili pet puta prvaci Europe, Split tri puta, a Cibona dva puta. Cibona je dva puta bila pobjednik Kupa pobjednika kupova. Split je dva puta osvojio Kup Radivoja Koraća, a Cibona jedan. Treći popularni klub je KK Zadar. Zadar je naziva gradom košarke zbog popularnosti športa u tom gradu i fanatičnošću navijača. Hrvatska vaterpolska reprezentacija je trenutačni svjetski prvak. Vaterpolisti su uz to osvojili i olimpijsku broncu te dva europska srebra. Mladost je sedmerostruki europski prvak te je od LEN-a proglašena Najboljim klubom dvadesetog stoljeća. Trofej europskog prvaka osvojila su još tri hrvatska kluba: Tri puta Jug iz Dubrovnika, te dva puta Jadran, odnosno jednom POŠK iz Splita.

Sandra Perković je peterostruka Europska prvakinja u bacanju diska, ali je i dvostruka olimpijska prvakinja, dvostruka svjetska prvakinja u bacanju diska i Sandra je čak šest puta osvojila naslov Dijamantne lige.

Hrvatska teniska reprezentacija je bila pobjednik Davisova kupa 2005. godine. Goran Ivanišević je osvojio Wimbledon 2001. godine. Ostali poznati tenisači su Ivan Ljubičić, Mario Ančić i Iva Majoli.

Skijašica Janica Kostelić je najbolja hrvatska športašica. Jedina je skijašica koja je osvojila četiri zlatne olimpijske medalje ukupno i tri zlatne medalje na jednoj Olimpijadi. Ukupno je s četiri zlata i dva srebra najuspješnija skijašica u povijesti Olimpijade. Trostruka je pobjednica Svjetskog skijaškog kupa te osvajačica pet svjetskih zlatnih medalja. Ivica Kostelić postigao je zapažene rezultate.

Skakačica u vis, Blanka Vlašić, je najbolja hrvatska atletičarka i aktualna svjetska prvakinja. Najbolji plivači su Duje Draganja, Sanja Jovanović i Đurđica Bjedov.

Željko Mavrović i Mate Parlov najbolji su boksači.

Branko Cikatić i Mirko Filipović su najpoznatiji borci u mješovitim borilačkim vještinama. Tamara Boroš je najbolja stolnotenisačica.

Hrvatska nogometna reprezentacija ostvarila je jedan od najvećih uspjeha u povijesti hrvatskog sporta; osvojila je brončanu (1998.) i srebrnu medalju (2018.).

ZEMLJOPIS HRVATSKE

Hrvatska obuhvaća prostor koji se proteže od prostrane Panonske nizine preko uskog područja Dinarskog gorja do obale Jadranskog mora, jedne od najrazvedenijih na svijetu. Unutrašnjost stoga ima odlike umjerene kontinentske klime, dok na jadranskoj obali prevladava sredozemna klima. Hrvatska se polovicom svoga teritorija nalazi u panonsko-peripanonskom prostoru, trećinom u primorskom ili jadranskom dijelu, dok ostatak čini gorski ili dinarski prostor.

Obalu dužine 5.835 km sačinjava 1246 otoka, otočića, hridi i grebena, kao i brojne uvale, prevlake, zaljevi i poluotoci od kojih su najveći Istra i Pelješac.

Plodna Panonska nizina pruža bogatstvo i mogućnosti za razvoj poljoprivrede, dok jadranska obala omogućuje razvitak ribarstva, brodogradnje, a posebice turizma.

Gorska Hrvatska nema tako brojne razvojne mogućnosti poput nizinske ili primorske Hrvatske, ali se uz tradicionalne djelatnosti vezane uz tu regiju, poput šumarstva i stočarstva, u zadnje se vrijeme razvija zimski i seoski turizam. Najviša planina Hrvatske koja dijelom čini prirodnu granicu s Bosnom i Hercegovinom jest Dinara s vrhom Sinjal (ili vrh Dinara) od 1831 m.

Hrvatska graniči s Bosnom i Hercegovinom, Mađarskom, Slovenijom, Srbijom, Crnom Gorom i preko mora graniči s Italijom. Hrvatska je teritorijalno-upravno podijeljena na 21 županiju, uključujući Grad Zagreb sa statusom županije.

Povijesnih regija, koje čine Hrvatsku, ima nekoliko, ali se značenjem ističu Slavonija, središnja Hrvatska, Istra i Dalmacija.

Hrvatska se nalazi na sjevernoj zemljinoj polutki između $42^{\circ} 23'$ i $46^{\circ} 33'$ sjeverne zemljopisne širine, te $13^{\circ} 30'$ i $19^{\circ} 27'$ istočne zemljopisne dužine. Hrvatska s površinom od 56.594 km² pripada donjem dijelu ljestvice srednje velikih država Europe, tj. u svijetu se nalazi na 124. mjestu.

Udaljenost od Štrigove (krajnje sjeverne točke) do rta Oštro (krajnje južne točke na kopnu) iznosi 490 kilometara, a od Savudrije (krajnje zapadne točke) do Iloka (krajnje istočne točke) iznosi 464 kilometara. Krajnja južna točka Hrvatske je otok Galijula u Palagruškom arhipelagu.

Ukupna duljina kopnenih granica je 2028 km, a morske obalne crte 5835,3 km. Udaljenost od Savudrije do rta Oštro iznosi 527 km, pa stoga svrstava hrvatsku obalu među najrazvedenije na svijetu. Od 1246 jadranskih otoka, otočića, hridi i grebena njih 1185 nalazi se u Hrvatskoj. Od tolikog broja njih 718 su otoci od kojih je 66 naseljeno. Najveći otok je Cres s površinom od 405,8 km², nakon kojeg slijedi Krk s površinom od 405,78 km².

Hrvatsku čine tri osnovne prirodne cjeline koje se međusobno nadopunjuju, tj. čine komplementarnost prostora.

- Nizinska ili panonska prirodna regija (obuhvaća 55% teritorija i 66% stanovništva)
- Primorska ili jadranska prirodna regija (obuhvaća 31% teritorija i 31% stanovništva)
- Gorska ili dinarska prirodna regija (obuhvaća 14% teritorija i 3% stanovništva)

Nizinska ili panonsko-peripanonska regija čini, prema novoj klasifikaciji, Kontinentalnu Hrvatsku. Primorska i Gorska regija čine Jadransku Hrvatsku.

Različita prirodna, društveno - geografska i druga obilježja pojedinih njezinih dijelova, razlog su raščlambe Hrvatske na nekoliko manjih regionalnih cjelina:

- Središnja Hrvatska
- Istočna Hrvatska (Slavonija i Baranja)
- Sjeverno hrvatsko primorje (Istra i Kvarner s otocima)
- Gorska Hrvatska (Gorski Kotar i Lika)
- Južna Hrvatska (Dalmacija)

Novija raščlamba Hrvatske je na dvije suvremene europske regije: Kontinentalnu Hrvatsku i Jadransku Hrvatsku. Te izmjene u veličini i značenju pojedinih središta, ukazuju da se uz starija velika središta, Zagreb, Split, Rijeku i Osijek, danas u regionalnom razvoju ističu još Zadar, Varaždin i Slavonski Brod.

Građa i sastav reljefa Hrvatske određeni su dugom geološkom prošlošću. Od najranijeg prekambrija do sadašnjeg kenozoika (tj. holocena) na reljef Hrvatske utjecale su endogene sile i egzogeni procesi u prostoru trokuta Azija - Europa - Afrika.

U reljefu Hrvatske zastupljene su sve tri osnovne skupine stijena: taložne ili sedimentne stijene (čine 95% reljefa Hrvatske), preobrazne ili metamorfne stijene (čine 2-4% reljefa Hrvatske) i magmatske stijene (čine oko 1% reljefa Hrvatske). Od sedimentnih stijena najzastupljenije su klastične (pješčenjaci, konglomerati, lapori, breče) i organogene stijene (vapnenci i dolomiti). Od metamornih stijena najčešći su mramori, škriljavci, gnajsovi, dok su to kod magmatskih andenziti i graniti. Prema rasprostranjenosti i starosti stijena, najstarije stijene nalaze se u jezgrama "otočnih" planina Papuka, Psunja i Moslavačke gore. Iz mezozoika prevladavaju karbonatne stijene (dolomiti i vapnenci) u kršu i to najviše na Banovini, Kordunu, Gorskom kotaru, Velebitu, Lici i Dalmaciji. Najmlađe stijene su kenozojske starosti (klastični sedimenti) na području panonskog i peripanonskog prostora.

Od krških fenomena značajne su špilje i jame. U Hrvatskoj je do sada istraženo 49 jama dubljih od 250 m, od kojih je 14 dublje od 500 m, a tri su dublje od 1000 m (Jamski sustav Lukina jama-Trojama, Slovačka jama i Jamski sustav Velebita). Najdublje hrvatske jame nalaze se većinom na planinama Velebit i Biokovo.

Gorska Hrvatska je relativno visoka krška regija građena pretežno od vapnenaca i izrazito odvojena od mediteranskog i peripanonskog područja. Najviša je na rubovima (Risnjak, Velebit, Plješevica, Mala i Velika Kapela), dok u većem dijelu unutrašnjosti, posebno u Lici, prevladavaju niže zavale u Poljima u kršu međusobno odvojenim sredogorjem. Veliki planinski lanci Hrvatske izdigli su se pod utjecajem konvergencije (podvlačenja) afričke litosferne ploče pod euroazijsku litosfernu ploču. Tercijarnom ili alpskom orogenezom izdignuti su Dinaridi, najznačajniji planinski lanac u Hrvatskoj.

Prostori iznad 1500 metara čine tek 0,11 posto ukupnog hrvatskog teritorija.

Hrvatska je uglavnom nizinski prostor (do 200 m nalazi se 54% ukupnog teritorija). Najveći dio niske Hrvatske nalazi se u ravničarskom panonskom i brežuljkastom

peripanonskom prostoru. Ostatak niske Hrvatske čine krške zaravni i flišne doline u Istri, Ravnim kotarima i na nekim otocima.

Obala Jadranskog mora nastala je transgresijom (izdizanjem) morske razine za gotovo 100 metara. Tako su sinklinale (udubljenja) postale morski kanali, a antiklinale (uzvišenja) otoci. Jedinstvenost oblika tako nastale obalne crte u kojoj su otočne reljefne strukture paralelne s obalom, naziva se stručnom terminologijom, dalmatinski tip obale.

Hrvatska je poznata po svojoj pomorskoj tradiciji koju duguje Jadranskom moru. Od svog dolaska na ova područja Hrvati su odmah iskoristili prednosti koje je pružalo more. Hrvatska je međuostalom poznata po svojem plavom moru, turizmu, brodogradnji, ribarstvu i pomorstvu.

Površina Jadranskog mora iznosi 138.595 km², a od toga 31.067 km² čini obalno more pod upravom Hrvatske. Proglašavanjem Zaštićenog ekološkog-ribolovnog pojasa, čije se odredbe trenutačno ne odnose na zemlje EU Hrvatska je ostvarila upravu i nad još 23.870 km² morske površine.

Dužina Jadranskog mora iznosi 783 km, a prosječna širina 170 km.

Jadransko more se pruža paralelno sa smjerom Dinarida, tj. u smjeru sjeverozapad-sjeveroistok. Jadransko more zapravo je veliki zaljev mnogo većeg Sredozemnog mora. Dvije trećine Jadranskog mora nije dublje od 200 metara, te predstavlja područje plićaka. Prosječna dubina mu je 252 metra, a najveća dubina od 1233 m izmjerena je u južnojadranskoj zavali. Temperatura jadranskog mora kreće se od 22 i 25 °C ljeti i 5 do 15 °C zimi. Prozirnost je daleko veća nego kod drugih mora, te iznosi i do 56 metara.

Morske mijene su pojačane zbog plimnog vala iz Sredozemnog mora kojem treba 12 sati da obiđe cijeli Jadran. Morske struje su slabog intenziteta i kreću se uz grčku, albansku, crnogorsku, hrvatsku obalu, a vraćaju se uz talijansku. Na svom ulasku u Jadran morske su struje duž hrvatske obale tople, dok su uz talijansku hladne.

Za život u moru zaslužna je visoka, iznadprosječna koncentracija kisika.

Jadransko more obiluje biljnim i životinjskim svijetom. Brojne vrste riba, sisavaca, mekušaca, planktona, algi, rakova, spužvi i brojnih drugih vrsta. Zbog svega toga Jadransko more pruža mogućnosti za razvoj turizma i ribarstva.

Hrvatska s pravom nosi naziv "zemlja tisuću otoka". Od 1233 jadranskih otoka, otočića, hridi i grebena u hrvatskom dijelu jadranske obale nalazi se njih 1185. Od tih 1185 otoka, otočića, hridi i grebena njih 718 su otoci od kojih je 66 nastanjeno.

Rijeke u Hrvatskoj pripadaju dvama slijevovima: crnomorskom i jadranskom.

Oko 62% rijeka Hrvatske pripada crnomorskom, dok ostatak od 38% pripada jadranskom slijevu.

Granicu između ta dva slijeva čini razvodnica ili vododjelnica koja ide vrhovima dinarskih planina.

Dunav je druga po dužini europska rijeka koja izvire u Schwarzwald (Crnoj šumi) u Njemačkoj, a utječe u Crno more. Osim Hrvatske Dunav povezuje još 9 država i čini jedan od glavnih riječnih plovni putova u Europi. Glavna hrvatska riječna luka na Dunavu je Vukovar, koja nakon prekida rada u razdoblju Domovinskog rata ponovno povećava obujam prometa.

Sava je, prema ukupnoj dužini vodotoka u RH, najznačajnija i najdulja hrvatska rijeka.

Karakterizira je kišni ili pluvijalni riječni režim, a zbog velike protočnosti od skoro 2.000 m³/s pogodna je za plovidbu od Siska nizvodno. Za poboljšanje hrvatskog riječnog plovnog puta trebao bi se izgraditi već isplanirani plovni kanal Sava-Dunav između Šamca i Vukovara.

Drava od svog izvorišta u talijanskim Dolomitima povezuje Austriju, Sloveniju, Hrvatsku i Mađarsku. Ima snježno-kišni ili nivalno-pluvijalni riječni režim. Zbog bogatstva vodom

koristi se za opskrbu elektroenergetskog sustava energijom iz nekoliko hidroelektrana. Plovna je od Donjeg Miholjca, a glavna luka je Osijek. Drava je na svom utoku u Dunav stvorila prirodni rezervat Kopački rit koji je stanište brojnih vrsta ptica.

Najvažnije rijeke jadranskog slijeva jesu Neretva i Cetina. Neretva je poznata po svojoj plodnoj delti koja je poljoprivredno valorizirana pa u njoj uspijeva južno voće, dok je Cetina poznata po brojnim hidroelektranama od kojih je najpoznatija HE Peruća s umjetno stvorenim Perućkim jezerom. Ostale rijeke su u Istri (Dragonja, Mirna, Raša i Boljuncica) i Dalmaciji (Zrmanja, Krka, Čikola, Jadro).

Rijeka Trnava protječe kroz Međimurje i utječe u Muru.

Poseban su fenomen rijeke ponornice (Pazinčica, Lika, Gacka, Krbava) koje u ponorima poniru u krško podzemlje.

U Hrvatskoj nema veliki broj prirodnih jezera. No napravljena su brojna umjetna jezera radi ribarstva (ribnjaci) ili iskorištavanje hidroenergije. Najpoznatiji ribnjaci su Jasinje ili Jelas kod Broda (20 km²), Sišćani kod Čazme (18 km²), Končanica kod Grubišnog Polja (oko 14 km²) i Borovik u blizini Đakova.

Najveće umjetno jezero je akumulacija Peruća (oko 13 km²). Ostala poznatija umjetna jezera su Butoniga u Istri, Lokvarsko i Fužinsko jezero u Gorskom kotaru, Krušćičko u Lici, Dubravsko jezero na Dravi.

Najveće prirodno jezero je Vransko jezero kod Biograda (30,7 km²). Važno prirodno jezero na Cresu je Vransko jezero površine 6 km². Ostala značajnija prirodna jezera su Prokljansko jezero, Visovačko jezero, Veliko i Malo jezero na Mljetu, Baćinska jezera kod Ploča, Crveno i Modro jezero kod Imotskoga.

Naljepša i najpoznatija jezera su Plitvička jezera, koja su najstariji nacionalni park u Hrvatskoj, a uvrštena su u svjetsku prirodnu baštinu UNESCO-a.

Hrvatska se nalazi u umjerenom klimatskom pojasu sjeverne polutke Zemlje. Zbog takvog položaja klimatske su prilike povoljne i umjerene bez ikakvih temperaturnih ekstrema. Pravilna je izmjena svih četiriju godišnjih doba, a glavni čimbenici koji utječu na klimu Hrvatske jesu Atlantski ocean, zapadni vjetrovi, zračne mase, ciklone i anticiklone. Izdvajamo 3 osnovne klimatsko-vegetacijske zone. To su: 1. Mediteranska klimatsko-vegetacijska i ekološka zona, 2. Panonska i peripanonska klimatsko-vegetacijska i ekološka zona, 3. Gorska klimatsko-vegetacijska i ekološka zona.

U jesen i zimi stvaraju se islandske i genovske ciklone koje donose vlažno i nestabilno vrijeme, dok u ljeti azorska i sibirski anticiklona uzrokuju stabilno vrijeme.

Važan utjecaj imaju položaji planinskih lanaca. Alpe i Dinaridi sprječavaju daljnji prodor zračnih struja s juga prema unutrašnjosti. Stoga dijelovi uz samo podnožje planinskih lanaca primaju najveću količinu padalina.

Godišnji hod temperatura zraka razlikuju se u Hrvatskoj od regije do regije. Umjerenost klime rezultat je ne tako hladnih zima i ne previše vrućih ljeta. Najhladniji mjesec je siječanj s prosječnim temperaturama od -2 u gorskoj do 5 °C u primorskoj Hrvatskoj. Najtopliji mjesec je srpanj s prosječnim temperaturama od 15 u gorskoj do 24 °C u primorskoj Hrvatskoj.

Hrvatska je jedna od rijetkih zemalja s bogatim i raznovrsnim šumskim fondom koji prekriva 37% ukupnog teritorija. Najviši postotak šuma na jedinici površine ima gorska Hrvatska. Prema osnovnim vegetacijskim vrstama najveći dio hrvatskih šuma čine bjelogorične šume ili listače (oko 80% svih šuma), manji dio čine četinjače (oko 13% svih šuma), dok najmanji dio čine mješovite šume (oko 7% svih šuma). U primorskoj Hrvatskoj karakterističan je degradirani šumski pokrov, pa je najvećio dio površina pod makijom, garigom, šikarama i kamenjarom.

Zagreb je gospodarsko, kulturno, društveno, obrazovno, znanstveno središte Hrvatske. Ostala makroregionalna središta su Split, Rijeka i Osijek. Regionalna središta zagrebačke makroregije su Karlovac, Varaždin, Sisak i Bjelovar, a važniji gradovi su još Čakovec i Kutina.

Splitska ili južna makroregija obuhvaća prostor Dalmacije, a zauzima 26 posto teritorija i 21 posto stanovništva. Makroregionalno središte je Split, a regionalna središta su Zadar, Šibenik i Dubrovnik.

Riječka ili zapadna makroregija sa središtem u Rijeci obuhvaća 18 posto ukupnog teritorija i 13 posto ukupnog stanovništva. Uz Rijeku se ističe regionalno središte Pula. Ova makroregija jedna je od najvitalnijih hrvatskih regija.

Osječka ili istočna makroregija obuhvaća Slavoniju, odnosno zauzima 21 posto ukupnog teritorija i 20 posto stanovništva. Osim Osijeka kao makroregionalnog središta, ostala regionalna središta su Slavonski Brod, Požega, Vinkovci i Vukovar.

Ukupno je u Hrvatskoj 423 općina i 123 grada koji su grupirani u 20 županija i Grad Zagreb.

Hrvatska je kroz povijest cijelo vrijeme bila rubni dio srednjoeuropskih država. Stoga se razvijala brže od istočnoeuropskih zemalja, ali zbog svoje rubnosti nije nikad uspjela iskoristiti vlastite kapacitete.

Razvoj gospodarstva Hrvatske kroz povijest možemo podijeliti u pet razdoblja: razdoblje početne transformacije obrta (cehova) do 1870-ih, manufakturno-industrijska (željeznička) razvojna etapa do Prvog svjetskog rata, međuratno razdoblje od 1918. do 1945., razdoblje realsocijalističkog razvoja od 1945. do 1990. i razdoblje prestrukturiranja ili tranzicije od 1991. do danas.

Struktura proizvodnje i potrošnje energije u Hrvatskoj je uglavnom raznolika, pa je najviše zastupljena nafta i zemni plin, a manje hidroenergija, ugljen, drvo i nuklearna energija. Ležišta nafte i i zemnog plina brojna su u Podravini, Slavoniji i Moslavini. Plin je otkriven i u podmorju sjevernog Jadrana, gdje su postavljene platforme za iskorištavanje tog potencijala. Za Hrvatsku je važna i nuklearna elektrana NE Krško u kojoj Hrvatska posjeduje jednak udio kao i Slovenija.

Hrvatska nije bogata rudama, ali su važnija ležišta nemetala (šljunak, pijesak, cementni lapor, kaolin, vatrostalna glina). Na obali su za proizvodnju morske soli važne solane u Pagu, Ninu i Stonu. U kamenolomima se vade granit, pješčenjak, vapnenac (brački kamen). Najvažnija je sirovina u Hrvatskoj, osim kamena, drvo kojeg ima u golemim i prostranim šumama koje zauzimaju 37 posto ukupnog teritorija. Najvažnije šume nalaze se u Gorskom kotaru i Slavoniji.

Važne ekonomske grane u Hrvatskoj su poljoprivreda i turizam. Više od 90 posto turizma odvija se u primorskoj Hrvatskoj, a razvile su se i pojedinačne grane: primorski, planinski, kulturni, tranzitni, vjerski, nautički, nudistički, skijaški i seoski (ruralni) turizam, te turizmi toplica i gradova. Turizam donekle pokriva velik trgovački deficit ostvaren u međunarodnoj robnoj razmjeni.

POVIJEST HRVATSKE

PROSTOR HRVATSKE PRIJE DOLASKA HRVATA

Prostor današnje Hrvatske bio je oduvijek vrlo bogat životinjskim i biljnim svijetom pa slijedom toga pogodno za život ljudi. Na sjeveru su plodne riječne doline, koje čine rijeke Drava, Sava, Dunav, Kupa, Una, a na jugu brojna krška polja i razvedena morska obala puna otoka i zaljeva povoljnih za prirodne luke i plovidbu.

Područje koje je danas poznato kao Hrvatska je prvi put naseljeno sredinom paleolitika, a kasnije i u neolitiku. Povijest bilježi i kolonizaciju Ilira, Kelta te Grka u prvom tisućljeću prije Krista.

Ilirska su plemena osnovala nekoliko država koje su jednu za drugom osvojili Rimljani u drugom i prvom stoljeću prije Krista.

Zbog toga tragovi ljudskog prisustva sežu u najstarija razdoblja, u paleolitik ili starije kameno doba.

U europskim razmjerima poznato je nalazište neandertalskog čovjeka (paleantropa) u špilji Hušnjakova brijega kraj Krapine (*Homo krapiniensis*). Brojni su ostaci i razdoblja neolita u porječju Save, Drave i Dunava poznata pod imenima starčevačke, vinčanske i sopotske kulture, a uz more hvarske kulture. U razdoblju eneolitika poznata je vučedolska kultura uz Dunav s ostacima lijepe keramike (Vučedolska golubica) najstariji nalaz te vrste u Europi, a u razdoblju bronce je najizrazitija tzv. vinkovačka kultura.

Željezno doba je iza sebe ostavilo brojne nalaze ilirskih plemena; Liburna, Japoda i Delmata od Istre do Dalmacije i Hercegovine. U 4. stoljeću prije Krista su svoje tragove ostavili Kelti, čiji nalazi spadaju u latensku kulturu (La Tene).

Istodobno s Keltima na jadranskim otocima i ušćima rijeka su nalazi koji svjedoče o grčkim kolonijama na Visu (Issa), Hvaru (Pharos), u Trogiru (Tragurion) i drugdje.

Dva stoljeća poslije Grka na istočnu obalu Jadranskog mora dolaze Rimljani, ali su ova područja osvojili tek slomom ustanka pod Batonom (6. do 9. godine poslije Krista). Uskoro su ustrojili svoje provincije poput Dalmacije uz more i na području današnje Bosne i Panonije u Podunavlju. Prva je imala svoje središte u Saloni kraj današnjeg Splita, a druga u Ptuj (Poetovio).

Istra je bila u sastavu italske oblasti (Venetia et Histria). Budući da se razvijala trgovina, promet, da su izgrađene ceste i luke, tadašnji rimski Ilirik se dobro gospodarski razvijao. Nicali su brojni gradovi poput Pole (Pula), Parentiuma (Poreč), Jadere (Zadar), Scardone (Skradin), Narone na ušću Neretve te u kontinentalnom dijelu: Siscie (Sisak), Cibalaea (Vinkovci), Sirmiuma (Mitrovica), Murse (Osijek) i brojni drugi koji i danas postoje uzduž nekadašnjih rimskih cesta i plovnih puteva.

PODRIJETLO HRVATA

Nacionalno ime Hrvata vjerojatno je iranskog podrijetla. Njegovo značenje i postojanje još nije istraženo. Uostalom, kao ni imena i podrijetlo brojnih drugih naroda. Spominje se prvi put kao osobno ime na dva grčka natpisa koja su nađena na ušću Dona u Azovsko more (Horoathos, Horuathos).

Bizantski car Konstantin Porfirogenet piše u 10. stoljeću kako su Hrvati došli iz Bijele ili Velike Hrvatske (danas južna Poljska) u 7. stoljeću pod vodstvom petero braće i dvije sestre, a jedan od braće zvao se Hrvat. Car je, ujedno, prvi pokušao protumačiti ime Hrvata kao onih koji imaju mnogo zemlje. Postoje i druga brojna tumačenja od kojih je jedno vezano uz gorje Karpati, zatim uz glagol hrvati se, boriti, itd.

Osim imena Hrvat i Hrvatska u prošlosti spominje se i naziv Slavonija, Slavonac koje je vjerojatno nastalo od zajedničkog imena Slaven, slično kao Slovačka, Slovak i Slovenija, Slovenac. Rabila su se u srednjem vijeku i slična imena poput Sklavinije, Slovinje, Slovin. U južnom, priobalnom dijelu Hrvatske bilo je u uporabi i ime Dalmacija, Dalmatinac, ali je tijekom 19. stoljeća poslije hrvatskog narodnog preporoda i nacionalne integracije prevladalo zajedničko ime Hrvat i Hrvatska. I Hrvatska kao kraljevina (regnum) nosila je tri imena, tj. Kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija i u svom je zajedničkom grbu imala grbove tih hrvatskih povijesnih pokrajina. Danas se imena poput Slavonac, Dalmatinac, Istranin smatraju pokrajinskim, regionalnim nazivima.

Hrvati su kao i drugi neki narodi došli s istoka, iz azijskih i današnjih rusko-ukrajinskih prostora i naselili se na područje južne Poljske i sjeverne Češke gdje se nalazila Bijela Hrvatska. Otud su u početku 7. stoljeća krenuli u Podunavlje, na područje od rijeke Drine do Jadranskog mora i sjeverne Italije. Budući da su Hrvati bili organizirano, ratničko pleme i da su bili u savezu s Avarima, sustavno su naseljavali područje bivšeg rimskog Ilirika, najprije Panoniju, a zatim i Dalmaciju.

Osvojili su 582. cvatući grad Sirmij, a 614. i Salonu, pa Epidaurum (Cavtat). Bivši stanovnici, romanizirani Iliri, povukli su se iz ta dva grada u Dioklecijanovu palaču (Spalato, danas Split) i u Ragusium (danas Dubrovnik).

Osim današnjeg, hrvatskog prostora naselili su Hrvati i područje današnje Hercegovine i Crne Gore koju povijesni izvori nazivaju Crvenom Hrvatskom, zatim Bosnu, Istru, te istočne dijelove današnje Slovenije, južnu Mađarsku i jugoistočnu Austriju, ali se nisu u većem broju na svim tim rubnim prostorima održali.

Staro romansko pučanstvo povuklo se u bizantske gradove i otoke npr. Split, Zadar, Trogir, Rab, Osor, Krk, a ilirsko i romansko u planine gdje su kasnije bili poznati kao Vlasi - stočari. U Iliriku su Hrvati naslijedili bogatu rimsku kulturu, građevine, ceste, ali i crkvenu organizaciju s biskupijama u spomenutim i drugim gradovima. Uskoro su prihvatili i kršćanstvo, uglavnom sa Zapada, i postali dionicima rimske i zapadnokršćanske civilizacije.

DOLAZAK HRVATA NA PROSTOR HRVATSKE I NARODNI VLADARI

Hrvati su stigli u današnju Hrvatsku i BiH u 7. stoljeću. Također se smatra da su se doselile i druge, malobrojnije slavenske skupine koje su Hrvati vrlo brzo asimilirali.

Hrvati su osnovali nekoliko kneževina: Posavsku Hrvatsku na sjeveru i Primorsku Hrvatsku na jugu i zapadu (u literaturi se također može naići na izraze Panonska Hrvatska i Dalmatinska Hrvatska). Te dvije su nazivane Bijelom Hrvatskom.

Jugoistočno od njih, nalazile su se četiri državnice, sklavinije: Neretvanska kneževina ili Paganija, Zahumlje, Travunja i Duklja. Skupni naziv za njih je bio Crvena Hrvatska.

Hrvati su pokrštavani iz dvaju smjerova: sa strane Franaka (na sjeveru i zapadu) i sa strane Bizanta (na jugu i istoku). Velikim dijelom je pokrštavanje Hrvata završilo u 9. stoljeću, ali neka područja (Neretvanska kneževina, primjerice) su još četiri stoljeća zadržala poganska

vjervanja, o čemu svjedoče sačuvani nazivi za poganska božanstva, najčešće u zemljopisnim nazivima (brdo Perun kod Splita, primjerice).

Potkraj 8. stoljeća spominju se prve hrvatske oblasti. Godine 812. Franci (Karlo Veliki) i Bizant dijele interesne sfere pa neki dijelovi Hrvatske pripadaju franačkoj, a gradovi uz more bizantskoj upravi. Posljedica te podjele je ustanak Ljudevita, kneza Posavske Hrvatske protiv Franaka i Borne, kneza Dalmatinske Hrvatske koji je podržavao Franke. Izbio je pravi rat u kome je Ljudevit odbio desetak franačkih vojski i pobijedio Bornu, kako su to ratovanje opisali suvremenici u Franačkoj kronici.

Poslije sloma Ljudevitova ustanka (822.) Posavska Hrvatska više nije ojačala. Težište hrvatske državnosti preneseno je na Primorsku ili Dalmatinsku Hrvatsku gdje su Hrvati podigli i svoje prve lučke gradove (Šibenik, Biograd, Nin), izgradili mornaricu i imali prve prijestolnice (Knin, Bijaći). Među knezovima ističu se Trpimir (845.-864.), Domagoj (864.-876.) i Branimir (879.-892.).

Knez Trpimir je uspješno ratovao protiv Bugara, Bizanta u Dalmaciji, doveo je benediktinski red u Hrvatsku, izdao prvu povelju u kojoj se spominje kao prvi hrvatski knez («dux Chroatorum»).

Knez Domagoj je u obrambenom sukobu žestoko potukao Veneciju na moru, zajedno s Francima, od Arapa osvojio Bari u Italiji.

Knez Branimir je uspostavio odlične odnose s papom Ivanom VIII. i od njega dobio 879. priznanje Hrvatske kao samostalne države - prve u povijesti Hrvata. U njegovo doba su Hrvati - Neretvani žestoko porazili Veneciju i nametnuli joj danak za slobodnu plovidbu uz hrvatsku obalu. Tako su Hrvati ovladali istočnim, plovidbenim dijelom Jadranskog mora koga kasnije povijesni izvori nazivaju »našim« tj. hrvatskim morem.

U vrijeme kneza Branimira došli su u Hrvatsku svećenici, učenici slavenskih apostola Ćirila i Metoda i donijeli crkvene knjige na staroslavenskom jeziku i slavenskom pismu glagoljici. Otada se kod Hrvata na tom jeziku i pismu obavlja služba Božja, pišu crkvene knjige, pa je to početak pismenosti u Hrvata na svom jeziku i pismu. Tako su Hrvati bili jedini europski narod koji je imao svetu misu na svom, umjesto na latinskom ili grčkom jeziku. Danas su, pak, Hrvati jedini narod u Europi koji ima pravo službe Božje na dva hrvatska idioma, tj. na standardnom hrvatskom i gradišćansko-hrvatskom (Burgenland) u Austriji.

Hrvatski su knezovi ostavili u kamen uklesana svjedočanstva kakvih imaju samo najstariji narodi u Europi. To su poglavito natpisi s imenima i funkcijama vladara, npr. »pro duce Trepim(ero)« - za kneza Trpimira. Branimir je ostavio više natpisa kao »dux Croatorum« - knez Hrvata, Višeslav posebnu krstionicu koja simbolizira pristupanje hrvatskog naroda rimskoj crkvi, time i zapadnoj kulturi, a uz spomenuto ima još zapisa i hrvatske kamene plastike, posebnih hrvatskih crkava (Nin) i drugdje.

Za vrijeme vladanja Tomislava (910.-928.), Hrvatska je, uz Bugarsku, postala najjača država između Rimsko-Njemačkog Carstva i Bizanta. On je ustrojio jaku vojsku i mornaricu, pobijedio najprije Mađare i protjerao ih preko Drave. Otada je ta rijeka stoljetna granica tih dvaju naroda. Svojoj državi sjedinio je Posavsku Hrvatsku između Drave, Save i Kupe koja će se kasnije nazvati Slavonijom, tj. zemljom Slavena, Slovina. Bilo je to ujedinjenje dviju hrvatskih kneževina.

Kao saveznik Bizanta pobijedio je Tomislav i bugarsku vojsku pa je dobio na upravu primorske gradove (Zadar, Split, Trogir, tzv. Bizantsku Dalmaciju) i tako zaokružio svoju državu od Jadranskog mora do Drave i od Raše u Istri do Bosne i Neretve.

Na vrhuncu moći okrunio se Tomislav za kralja (925.), a zatim na dva narodna crkvena sabora u Splitu uredio odnose između splitske, latinske i ninske hrvatske biskupije i na taj način ojačao unutarnje i crkvene prilike.

Iza Tomislava vladalo je Hrvatskom više kraljeva iz narodne dinastije od kojih treba istaknuti Držislava koji je prvi dobio krunu iz Bizanta kao kralj Dalmacije i Hrvatske (969.-997.), zatim Petra Krešimira IV. kada je Hrvatska bila teritorijalno na vrhuncu (1058.-1074.) i Dmitra Zvonimira kada je najviše gospodarski i politički napredovala (1074.-1089.). Svi su oni nosili priznatu titulu kraljeva Dalmacije i Hrvatske, upravljali bogatim dalmatinskim gradovima, vladali plovnim putovima na moru, odupirali se i Veneciji i Bizantu.

Iza vladanja Dmitra Zvonimira isklesana je povelja u kamenu, tzv. Bašćanska ploča s kraljevim imenom i kraljevskom titulom koja je sačuvana. Bio je to prvi spomenik pisan hrvatskim jezikom i glagoljicom pa se otada računa ne samo početak pismenosti, nego i hrvatske književnosti.

Zvonimira je za kralja okrunio izaslanik velikoga pape Grgura VII. i predao mu mač, žezlo i zastavu kao simbole vlasti. Bio je to prvi i posljednji hrvatski kralj koji se tako krunio po europskim običajima toga doba. Položio je i prisegu vjernosti papi u kojoj stoji da je on vladar Hrvatske i Dalmacije.

HRVATSKO-UGARSKA UNIJA

Budući da je hrvatska narodna dinastija Trpimirovića (nazvana po utemeljitelju knezu Trpimiru) izumrla, uslijedila je potkraj 11. stoljeća borba za hrvatsko prijestolje. Oko udovice kralja Zvonimira, Jelene, skupljala se ugarska, a oko novoizabranog kralja Petra narodna, hrvatska stranka. U tim previranjima i sukobima ugarski su kraljevi po feudalnom običaju nastojali baštiniti i hrvatsku krunu. Naime, Jelena je bila iz ugarske dinastije Arpadovića. Oni su nastojali vojničkim i političkim putem dobiti Hrvatsku, pa su 1094. utemeljili Zagrebačku biskupiju i postavili svoga pouzdanika za biskupa.

Ugarski je kralj Koloman 1097. i s vojskom prodro u Hrvatsku i u bitki na Gvozdu (Petrovoj gori) pobijedio posljednjeg hrvatskog kralja Petra koji je poginuo u boju. Kako usprkos tome nije uspio »na sablji« dobiti Hrvatsku, ugarski je kralj s Hrvatskom sklopio ugovor nazvan Pacta conventa 1102. godine.

Bio je to ugovor između hrvatskih velikaša i ugarskoga kralja Kolomana iz dinastije Arpadovića. On se obvezao da će poštovati poseban položaj i privilegije plemstva i hrvatskog kraljevstva i kao potvrdu tome okruniti hrvatskom krunom. Doista, 1102. se u Biogradu kraj Zadra okrunio za hrvatsko-dalmatinskoga kralja.

Prema Pacta conventi Kraljevina Hrvatska i Kraljevina Ugarska bile su povezane samo osobom vladara, a to znači da je među njima postojala klasična personalna unija. Dakle Hrvatska je sačuvala svoju unutarnju upravu, poreze, svoj sabor, bana, pa je čak i kovala svoj novac, a to znači da je zadržala osnovne elemente svoje državne posebnosti. Zemljom su u ime kralja upravljali njegovi namjesnici, ban ili herceg.

Godine 1113., Koloman je hrvatsko-dalmatinskom krunom okrunio svoga sina Stjepana. U tim razdobljima prevrata, Duklja zauzima granična područja na istoku Hrvatske kraljevine, odnosno dijelove današnje istočne i središnje Bosne.

Nakon ulaska u personalnu uniju s Ugarskom, uveden je drugi tip feudalizma. S vremenom slabi značaj starih hrvatskih plemena koja su birala hrvatskog kralja, a na pozornicu značajnih plemstava izlaze hrvatske plemenitaške obitelji kao što su Frankopani i Šubići. Kasniji su kraljevi nastojali povratiti utjecaj dajući povlastice hrvatskim gradovima. Upravitelj hrvatskih pokrajina zvao se ban.

Ugarsko-hrvatska država bila je vrlo značajan faktor na prostoru između Rimsko-Njemačkog Carstva i Bizanta i konkurent ojačaloj Veneciji na moru. Zajednički su se Hrvati i Ugri odupirali svim okolnim neprijateljima, a sredinom 13. stoljeća uspjeli su preživjeti veliku tatarsku najezdu. Poslije nje počinju se graditi brojne utvrde, jača domaće visoko plemstvo i proglašavaju prvi slobodni kraljevski gradovi među kojima se sve više ističe Zagreb kao političko, crkveno i gospodarsko središte Slavonije, a od 16. stoljeća i čitave Hrvatske. Među feudalnim velikašima prednjače knezovi Krčki, kasnije nazvani Frankopanima i Šubići Bribirski, kasnije Zrinski.

Babonići su vladali Slavonijom, dok su bribirski kneževi iz loze Šubića stekli su najveći utjecaj, vladajući nad velikim dijelom Hrvatske, Dalmacije i Bosne. Njihovi veliki vlastelinski posjedi u južnoj Hrvatskoj, prave države, bili su gotovo neovisni od kralja, često su baš oni odlučivali o sudbini Hrvatske i čitavog kraljevstva.

Od 12. stoljeća sve se više pod vlašću hrvatsko-ugarske krune utvrđuje istočna granica kao vazalna banovina, potkraj 14. stoljeća, pod Tvrtkom I., a širenjem granica na okolne kraljevine izvan hrvatsko-ugarske države se proziva i kraljevinom (1377.), iako potvrdu tog naslova neće dobiti do 1461. To je zapadna orijentirana, katolička banovina koje širenjem postaje obrambena zona prema grkoistočnoj Srbiji.

Tijekom skoro 3 stoljeća postojanja, banovina oscilira u veličini, a oscilacije su povezane sa stavovima lokalnog, hrvatskog, plemstva i odnosu prema hrvatsko-ugarskom kralju.

U drugoj polovici 13. stoljeća ta banovina nestaje kao zasebni subjekt i dolazi pod središnju vlast hrvatskih banova Šubića.

S njihovim padom u prvoj polovici 14. stoljeća, banovina se obnavlja. U Bosni se pojavljuje i katolička hereza (krstjani) koju papa i hrvatsko-ugarski vladari smatraju krivovjermom i organiziraju vojne akcije protiv nje.

Na području južne Dalmacije koju su izvori nazivali i Crvenom Hrvatskom nastaje, jača, širi se trgovinom i pomorstvom potpomognuta još jedna hrvatska državica. To je Dubrovačka Republika, koja nastaje na mjestu antičkog Ragusija. Stoljećima ona priznaje vrhovnu vlast Bizanta, hrvatsko-ugarske krune i od 16. stoljeća Osmanskog Carstva. Za svoju slobodu i trgovinu od Mediterana do Britanije Dubrovčani plaćaju godišnji danak. Dubrovnik kao grad-država je važno središte, zapravo žarište hrvatske kulture, književnosti, umjetnosti, pa je zato kasnije slikovito nazivan »hrvatskom Atenom«.

Od 1102. do 1301. hrvatsku i ugarsku krunu nose vladari iz dinastije Arpadovića, a kad je ona izumrla počinje borba za nasljedstvo. U Hrvatskoj tada poput kraljeva vladaju Šubići Bribirski, a čast »bana Hrvata« obnaša Pavao I. Bribirski koji se od 1299. naziva i »gospodarom čitave Bosne«.

Njegov brat Mladen I. je 1300. otišao u Napulj i otud doveo u Zagreb Karla Roberta, sina Karla Martela iz dinastije Anžu (Anjou). Uskoro su ga slavonski plemići otpremili u Ostrogon u Ugarskoj gdje je okrunjen za kralja krune sv. Stjepana, pa od 1301. do 1409. hrvatsko-ugarskim prijestoljem vladaju Anžuvinci, podrijetlom Francuzi.

Dinastija Anžuvina je dala dva snažna vladara, Karla Roberta (1301.-1342.) i njegova sina Ludovika I., (1342.-1382.). Iako su Šubići Bribirski doveli Anžuvince na prijestolje, Karlo Robert je uz pomoć ostalih hrvatskih velikaša slomio moć bribirskih knezova koji su gotovo obnovili hrvatsku državu kao u doba hrvatskih narodnih kraljeva od 925. do 1089.

Poslije poraza i zatočenja bana Mladena II. Bribirskog (1322.) koji se titulirao kao "ban Hrvata, Bosne, knez Zadra i princip Dalmacije", počela je jačati Bosna za Stjepana II. Kotromanića, koji ju je kao vazal kralja Karla Roberta dobio na upravu. Stjepan je proširio svoju vlast na tada hrvatske zemlje: Završje (Livno, Duvno, Glamoč) i Hum (s Neretvanskom krajinom) i počeo širiti Bosnu na zapad što su kasnije nastavili Tvrtko i Osmanlije.

Za vladanja Ludovika I. ojačala je hrvatsko-ugarska kruna i postala vodeća sila u srednjoj Europi. Najprije je Ludovik slomio moć hrvatskih velikaških obitelji (Nelipića i Šubića Bribirskih), a zatim vodio tri rata protiv Venecije za hrvatsku obalu. Zadarskim mirom 1358. odbacio je Mlečane s istočne obale Jadranskog mora i uzeo u zaštitu hrvatski Dubrovnik, tada trgovačkog konkurenta Venecije. Ratovao je sa Srbima oko Huma, a zatim prisilio bosanskog vladara Tvrtka I. Kotromanića da mu vrati krajeve koje je uzeo Stjepan II. Kotromanić (Završje, Hum). Ludovik je postao i kraljem Poljske pa se njegova vlast protezala od Baltičkog do Jadranskog mora.

Poslije Ludovikove smrti (1382.) nastupilo je razdoblje feudalne anarhije, koja će potrajati četrdesetak godina. Protiv tzv. ženske vlade Ludovikovih nasljednika, koji također žele vladati centralistički, digli su se Hrvati, tri brata Horvata i Ivan Paližna te počeli protucentralistički pokret uz pomoć bosanskog kralja Tvrtka I. koji te borbe koristi za proširenje svoje vlasti. Međutim, to nastoje iskoristiti i Turci-Osmanlije koji se poslije poraza srpske vojske na Kosovu 1389. sve više ubacuju u Bosnu, a s mora prijete Mlečani, koji žele poništiti Zadarski mir iz 1358. godine.

Kad je ženidbom 1387. postao hrvatsko-ugarskim kraljem Sigismund (Žigmund) Luksemburgovac, a 1391. umro Tvrtko I., zapravo obnovitelj stare hrvatske države, hrvatski otpor bio je osuđen na propast. Braću Horvate je potukao Žigmund kod Dobora u Bosni 1394. i ponovno 1408. porazio bosansku vojsku na istom mjestu. Dinastičke borbe iskoristila je Venecija i 1409. "kupila" od pretendenta na prijestolje hrvatsko pravo na Dalmaciju. Uzalud je hrvatski velikaš Hrvoje Vukčić Hrvatinić pozivao u pomoć Turke i pobijedio Žigmundovu vojsku 1415. kod Doboja u Bosni. Osmanlije su to iskoristile i prodrle prvi put čak do Celja u Štajerskoj pljačkajući putem čitavu Hrvatsku.

POČECI OBRANE OD OSMANSKOG CARSTVA

Godine 1433. kralj Žigmund je shvatio da je velika opasnost zaprijetila njegovim kraljevinama i od Osmanlija i od Mlečana. Zato je ustrojio tri obrambena tabora - područja, prva u srednjoj Europi; Prvo, hrvatsko, koji je trebalo braniti Hrvatsku i Dalmaciju, drugo, slavonsko, prema rijeci Uni i treće, usorsko, za obranu sjeverne Bosne i Podunavlja. Bio je to začetak organizirane obrane prostora, koji će se u kasnijim stoljećima razviti kao Vojna krajina, granica (Militärgrenze).

Od 1458. do 1490. Hrvatskom i Ugarskom vlada kralj Matijaš Korvin, koji je sklopio s bosanskim kraljevima savez protiv Osmanlija, a podržala ga je i Sveta Stolica. Međutim, u ljeto 1463. sultan Mehmed II. prodire u Bosnu, a kako joj Matijaš nije mogao tada pomoći, Bosna je »šaptom pala«, tj. bez otpora. Već u jesen kralj Matijaš prodro je do Jajca, oslobodio nekoliko gradova. Opet je obnovio obrambeni sustav, tzv. banovine, Jajačku uz rijeku Vrbas i Srebreničku u istočnoj Bosni. U dolini Neretve Hrvatsku je branila utvrda Počitelj. Budući da su Osmanlije već 1393. osvojile Bugarsku, 1453. zauzele Carigrad, 1459. Srbiju, na redu su tada bile Hercegovina, Hrvatska i Ugarska.

U drugoj polovici 15. stoljeća nastavljaju se stalni napadaji Osmanlija iz okupirane Bosne prema Hrvatskoj. Njih, zapravo, vode pretežito domaći, islamizirani begovi od kojih su mnogi donedavno bili katolicima. Bio je to stalni mali rat na granici koga vode Turska i Hrvatska. Tako su već 1465. Turci osvojili Blagaj na Buni, nekoć grad hrvatskih velikaša Babonića i sjedište hercega Hrvoja Vukčića Hrvatinića. Godine 1471. zauzimaju Počitelj na Neretvi, a 1482. pada i Herceg-Novci, posljednji slobodni dio Hercegovine.

Uzalud je Nikola Iločki, hrvatski velikaš imenovan za kralja Bosne (1471.), a kralj Matijaš Korvin 1480. prodro u Bosnu čak do Sarajeva.

U tim teškim vremenima Hrvati su uspjeli 1491. pobijediti tursku vojsku koja se vraćala s pohoda u Kranjskoj.

Ali sve je izgledalo izgubljeno kad je hrvatsko plemstvo 1493. teško potučeno na susjednom Krbavskom polju. Međutim, poraz Hrvata na Krbavi bio je najava i početak stogodišnjeg obrambenog rata u kome su Hrvati hrabro branili svaku stopu svoje zemlje.

I dok su Osmanlije od 1453. do 1482. osvojili Carigrad, srušili Bizantsko Carstvo i pokorili brojne kraljevine, Hrvati su u stotinu godina izgubili pedesetak kilometara u dubini svoga prostora. Sačuvali su uski pojas svoje države koji su sami nazivali »ostacima ostataka« nekoć slavnog hrvatskog kraljevstva.

Hrvatski sabor se 1494. sastao u hrvatskom gradu Bihaću i zamolio njemačko-rimskog cara Maksimilijana i papu Aleksandra VI. za pomoć u obrani, jer će se, u protivnom morati Hrvati iseliti ili nagoditi s Turcima.

Pomoć koja je stizala nije bila dovoljna. Ali, rat je nastavljen, osobito kad je hrvatskim banom postao Petar Berislavić. On je 1513. uz Papinu pomoć potukao tursku vojsku kod Dubice i tako dao nove nade. To je ponovio i 1518. kad je s vojskom prodro do hrvatskog Jajca i opskrbio ga živežom i streljivom. Isto je učinio i iduće godine, a 1519. je papa Lav X. dao Hrvatskoj častan naziv predziđa kršćanstva (Antemurale Christianitatis). Međutim, iduće godine je Berislavić, koga su nazivali ocem i braniteljem domovine, poginuo u turskoj zasjedi na »Vražjoj gori« (Plješivici).

Od 1521. do 1566., kad je vladao sultan Sulejman II., doživljavale su i Hrvatska i Ugarska najteže poraze u svojoj povijesti i redom gubile brojne gradove i pokrajine.

Najprije je 1521. pao Beograd, tada ugarski grad, nazvan slikovito »zlatnim ključem, Ugarske«, a također i Hrvatske i Slavonije.

Osmanlije zauzimaju Srijem, a njihove snage iz Bosne nadiru u Dalmaciju i osvajaju Knin, Sinj i Skradin.

Uzalud je 1522. knez Bernardin Frankopan Ozaljski u Nürnbergu molio pomoć od njemačkog državnog sabora, ona nije stizala. Godine 1525. njegov je sin Krsto Frankopan posljednji put spasio Jajce od pada u smionom pohodu kome se divila ondašnja Europa.

Poslije Hrvatske na red je došla Ugarska. Sultan Sulejman II. poveo je glavninu svoje vojske preko Vukovara i Osijeka na sjever. Sagrađili su poznati most na Dravi i preko njega usmjerili svoje napadaje prema habsburškom Beču. Kralj Ludovik II. Jagelović se slabo priredio za obranu, primio je samo pomoć iz Slavonije, a hrvatsku vojsku nije čekao, nego je ušao u boj i doživio 1526. strahoviti poraz kod Mohača na Dunavu. Poslije te katastrofe, koja je značila slom Jagelovića i preustrojstvo hrvatsko-ugarskog kraljevstva, Osmanlije su imale otvoren put prema Budimu i Beču. I Hrvati i Ugri su se nakon toga okrenuli svaki posebno za pomoć Europi. Prva na tom smjeru bila je habsburška Austrija iza koje je stajalo Sveto Rimsko Carstvo, također pod Karlom V. Habsburškim.

HRVATSKA POD HABSBUURŠKOM KRUNOM

Budući da je kod Mohača poginuo i posljednji Jagelović, Ludovik II., kralj Ugarske i Hrvatske, a da je Habsburgovcima već prije bila obećana ta kruna, i da su oni bila jedina realna snaga koja je mogla kako-tako organizirati obranu, prirodno je bilo da ih Hrvati izaberu za svoje vladare. Osim toga, Habsburgovci su već i prije pomagali u obrani Hrvatske jer je preko nje bio otvoren put prema osvajanju austrijskih nasljednih zemalja (Štajerske, Kranjske, Koroške).

Zbog svega toga Hrvati na Cetinu 1527. slobodnom voljom i nezavisno od Ugarske biraju za svoga kralja Ferdinanda I. Habsburgovca, ali pod uvjetom da pomogne obranu Hrvatske i poštuje sve njene stare pravice i slobodu. Na taj način potvrđuju elemente svoje državnosti i status slobodnog kraljevstva.

Međutim, dio slavonskog plemstva bira, kao i dio ugarskog plemstva, za svoga kralja erdeljskog vojvodu Ivana Zapolju.

Zbog toga izbija građanski rat koji će potrajati sve do Zapoljine smrti 1540. godine.

Za to vrijeme Osmanlije iz Bosne su stalno napadali i zauzeli 1528. Jajce kao prvu crtu obrane Hrvatske, a 1532. kreće glavina vojske prema Beču. Zaustavio ih je kod Kisega u zapadnoj Ugarskoj Hrvat Nikola Jurišić.

Godine 1536. pada Požega, glavni stup obrane Slavonije, a iduće godine i Klis, dotad neosvojiva tvrđava u obrani južne Hrvatske, Dalmacije.

Hrvati su u Habsburškoj Monarhiji sačuvali svoju samoupravu, tj. Sabor kao predstavnika državno-pravne individualnosti hrvatskoga kraljevstva, bana na čelu vlade, ali su u stalnim ratovima izgubili veliki dio svoga povijesnog, nacionalnog teritorija, osobito u istočnoj Slavoniji i Podunavlju, južnu Dalmaciju, Liku, Krbavu i svoje bivše prijestolnice npr. Knin. Venecija je zaposjela gradove Split, Zadar, Šibenik i druge, pa je slobodan bio samo Dubrovnik, ali je i on 1526. morao priznati osmanlijsku vrhovnu vlast i plaćati godišnji danak. Hrvatska je tada, skupa s Ugarskom, bila predstraža, branič srednje Europe, a jedan dio njenog teritorija na granici bio je nazvan Vojnom krajinom, ili granicom pod izravnom vojničkom upravom iz Graza i Beča.

Na stotine tisuća Hrvata odveli su Turci i prodali kao roblje na Istoku, isto tako je velik broj Hrvata pobjegao u austrijske zemlje: u Ugarsku, Italiju, Češku pa i danas tamo žive njihovi ostaci kao gradišćanski, mađarski, slovački, moravski, rumunjski i talijanski (Molise) Hrvati. Na njihova ognjišta su najprije Osmanlije, a zatim generali Vojne krajine naselili na tisuće neslavenskih Vlaha-stočara i mali broj Srba.

Tako je Hrvatska izgubila i dijelove teritorija i više od polovice svog stanovništva.

Bivši dijelovi hrvatskog teritorija pripadali su tada trima velesilama toga doba, habsburškoj Austriji, zatim dio koji su zauzeli Osmanlije i obalni pojas na kojem su gospodarili Mlečani. Dakle, hrvatski državni teritorij bio je pod upravom Carigrada, Venecije i Beča, koji je putem svojih generala upravljao Vojnom krajinom, ali je Hrvatskoj ipak priznavao status kraljevine.

Habsburgovci su skupili veliku vojsku i 1537. nastojali osloboditi Slavoniju, ali je njihov vojskovođa Ivan Katzianer teško potučen kod Gorjana.

Osmanlije nastavljaju prodore i do 1552. osvajaju Moslavinu, Viroviticu, Čazmu i dolaze do najzapadnije točke, do rijeke Česme. Tu se granica stabilizirala.

Hrvati podižu za obranu utvrdu Sisak, a na moru se u Senju utvrđuju uskoci koji su napustili Klis.

Godine 1556. su Turci-Osmanlije zauzeli Kostajnicu, nazvanu "vratima Hrvatske". Hrvatska u idućih dva desetljeća gubi Banovinu i umjesto Une posljednja crta obrane prelazi na Kupu gdje dominira utvrda Sisak.

U tim protuturskim ratovima, svu težinu borbe nosili su hrvatski plemići i velikaši, poglavito Zrinski, Frankopani, Erdődyji i drugi. Oni su svojom upornošću i junaštvom često iznenađivali i tursku i austrijsku stranu i postizali zapažene pobjede koje su davale snagu za nove borbe.

Međutim, junački otpor Nikole Šubića Zrinskog u Sigetu (u Ugarskoj) kada je 1566. zadržao i iscrpio golemu osmanlijsku silu i spasio Beč, zadivio je tadašnju Europu. Stoga je dobio laskavi naziv »hrvatskog Leonide«, a danas ga i Hrvati i Mađari smatraju svojim nacionalnim junakom.

Godine 1573. na susedgradsko-stubičkom vlastelinstvu zbog povećanje renti i terora Franje Tahija, izbila je seljačka buna pod vodstvom Matije Gupca, koja je ugušena u krvi.

Bosanski sandžak-beg Ferhad paša počeo je s osvajanjem krajeva između Une i Kupe i u porječju rijeke Gline. Pobijedio je kod Budačkog 1575. pa 1577. zauzeo hrvatske gradove - utvrde: Kladašu, Ostrožac i Zrin, a odmah zatim i Gvozdansko. To je upravo onaj prostor koji se najviše usjekao u središnju Hrvatsku u smjeru Karlovca koji je za obranu odmah zatim podignut. U hrvatskim rukama ostao je u pozadini još samo Bihać s okolicom.

Od 1584. je i hrvatska vojska dobila nekoliko bitaka i najavila konac osmanlijske osvajačke plime.

Kad je 1580. Bosna postala pašalukom, Osmanlije se nastoje proširiti i dalje na hrvatsko tlo. To je pokušao islamizirani Hasan-paša Predojević, koji je odlučio zauzeti Sisak, tada "ključ Hrvatske". Najprije je osvojio Bihać, a zatim podigao na Kupi novu Petrinju, da bi zaobišao Sisak. Preostalih 16.800 km² teritorija nazvano je »ostacima ostataka nekad slavnog hrvatskog kraljevstva« (reliquiae reliquiarum olim incltyti regni Croatiae).

Ipak, Predojević nije uspio uzeti Sisak ni 1592., ni 1593., nego je, naprotiv, doživio sa svojom velikom vojskom katastrofalan poraz na ušću Kupe u Savu, na "sisačkom otoku". Bila je to dotad najveća pobjeda kršćanske vojske i "godina propasti" za Turke-Osmanlije, poglavito islamizirane Bošnjane, a najveći uspjeh hrvatskog bana Tome Erdődyja koga je slavila čitava katolička Europa.

Sisak je tada spasio srednju Hrvatsku, poglavito Zagreb od osvajanja i presijecanja njena teritorija.

Za obranu Hrvatske i Slavonije od stalnih osmanlijskih upada ustrojene su kapetanije u Senju, Ogulinu, Bihaću, Hrastovici, Žumberku, Ivaniću, Križevcima i Koprivnici i tako je pokriveno područje od mora do Drave. Dok su Hrvati za obranu utvrdili Sisak, Habsburgovci su za te svrhe izgradili Karlovac (1579.). Sve kapetanije u Hrvatskoj uskoro su se uredile kao Karlovačka ili Hrvatska krajina, a u Slavoniji kao Varaždinska krajina. Njihovu upravu i financiranje preuzeli su izravno Habsburgovci, a njihovi generali su upravljali njima iz Graza, a kasnije iz Beča.

Bio je to čitav niz, pravi sustav vojničkih utvrda, stražarnica (čardaka) koje su imale obrambenu, ali i dojavnu službu. Isto je uređeno i u južnoj Ugarskoj i Erdelju.

Između Hrvatske i Slavonske krajine, u Pokuplju, ostavljen je pojas utvrda pod izravnom vlašću hrvatskog bana pa je stoga nazvan Bansom krajinom ili danas Banovinom. Kasnije su tu postojale pukovnije ili regimente Glina i Petrinja.

Osnovni problem Vojne krajine bilo je financiranje, naoružavanje, ali i naseljavanje pustih područja.

Budući da je vojničko-krajiška uprava ta područja izuzela, točnije otela iz vlasti hrvatskog Sabora i bana, ona je od kraja 16. i tijekom 17. stoljeća tu naselila Vlahe kojima je morala dati

neke privilegije, npr. 1630. tzv. Vlaški zakon za Varaždinsku krajinu. Vlasi, koji su bili nomadi, pravoslavne vjere, često su se bunili, a austrijska ih je uprava koristila i za pritisak na Hrvate koji su nastojali sačuvati svoja staleška prava.

Budući pokušaji s prelaskom Vlaha na grkokatoličku vjeru nisu uspjeli, te budući da se Vlasi nisu uklopili u hrvatsko društvo, ostali su "strano tijelo" na području hrvatske države.

Poslije turskog poraza pod Siskom nastavljen je dugogodišnji rat između Habsburgovaca i Osmanlija u kome su djelatno sudjelovali i Hrvati pod svojim banovima. Prvi put su kršćanske snage održale ravnotežu, izborile nekoliko pobjeda, a Žitvanskim mirom 1606. Hrvatskoj su vraćeni Čazma, Petrinja i Moslavina.

Počelo je povlačenje Bošnjana i regresija osmanlijskih napadaja. Bio je to, ujedno, znak Vlasima, koji su dotada masovno sudjelovali u njihovim pohodima, da napuste stranu koja je počela gubiti i počnu brojnije seliti na kršćansku, habsburšku stranu, na hrvatski povijesni prostor.

Zatišje na istočnoj granici iskoristili su Habsburgovci za ratove u Europi gdje su morali sudjelovati hrvatski plemići, vojnici i krajišnici, u Tridesetogodišnjem ratu od 1618. do 1648. godine.

Tu su se istaknuli posebice braća Zrinski, tada najmoćniji hrvatski velikaši i hrvatski banovi. Oni su, kao i čitava Hrvatska, zahtijevali ofenzivu na istoku i vraćanje još uvijek okupiranih hrvatskih prostora, poglavito poslije poraza Turaka kod sv. Gotharda 1664. Tada su Habsburgovci, kao pobjednici, sklopili nepovoljan mir s Osmanskim Carstvom.

Budući da je mir u Vašvaru potpisan bez znanja i sudjelovanja Hrvata, bio je to povod braći Zrinskim da se povežu s ugarskim velikašima i pruže otpor nezakonitim i centralističkim postupcima Habsburgovaca.

Zato su zatražili pomoć od Francuske, Poljske, Venecije, Turske, ali su bili iznevjereni, proglašeni uskoro i zavjerenicima, a 1671. su ban Petar Zrinski i knez Fran Krsto Frankopan, koji su na vladarevu riječ došli u Beč, smaknuti u Bečkom Novom Mjestu (Wiener Neustadt) kao veleizdajice, a njihova golema imanja su opljačkana i zaplijenjena. Bio je to slom glasovitih hrvatskih velikaša, ujedno i kraj njihova roda.

Osmanlije su posljednji put 1683. skupile golemu vojsku i opkolile Beč, ali su ga ovaj put spasili Poljaci. Turska vojska se povlačila u neredu, a za njom su nastupili Austrijanci, Mađari, Hrvati i drugi.

Počeo je veliki rat za oslobođenje u kojem je sudjelovao čitav hrvatski narod pa je u idućih 15 godina oslobođena čitava Slavonija, Banovina, Lika, Gacka i Krbava.

Pojedini su vojskovođe izveli prodore do Sarajeva u Bosni, te čak do Skopja, ali su se morali povući zbog francuskih napadaja na habsburške posjede u Njemačkoj.

Unutar bivših osmanlijskih posjeda buknuili su ustanci pokorenih naroda, brojnih hajdučkih družina, a izvana je napredovala hrvatska i carska vojska.

U tim borbama istaknuli su se u Slavoniji franjevac Luka Ibrišimović i u Lici svećenik Marko Mesić. Oni su vodili ne samo ustanak, nego okupljali i naseljavali narod na oslobođena područja.

U Srijemskim Karlovcima je 1699. oslobođena čitava Ugarska.

Hrvatska vojska je vratila okupirani dio Slavonije i Srijema, kao i prije spomenuti banovinsko-lički prostor. Hrvatska, koja je osmanlijskim osvajanjima privremeno izgubila četiri petine svoga povijesnog teritorija povećala se tada za više nego dvostruko i imala oko 40.000 km².

Istodobno su brojni muslimani i islamizirani katolici kao i grko-istočni Vlasi pobjegli u Bosnu i Hercegovinu, a otud je više desetaka tisuća katolika-Hrvata, tzv. Šokaca prešlo Savu i naselilo se u Slavoniji i Podunavlju.

Usprkos tome što je Venecija kao sudionik rata uspjela proširiti posjede na štetu hrvatskih povijesno-etničkih teritorija u Dalmaciji, ipak se prihvatilo mišljenje sudionika zbivanja Pavla Rittera Vitezovića kako je to bila »oživjela Hrvatska« (Croatia rediviva).

Budući da Karlo VI. Habsburški nije imao muškog potomka, postojala je mogućnost podjele njegove države. U želji da to spriječi, nastojao je osigurati prijestolje svojoj kćerki Mariji Tereziji. U tome je dinastiji pomogao Hrvatski sabor, koji je donio akt nazvan Pragmatičkom sankcijom kojom, nezavisno od Ugarske, priznaje žensku lozu na prijestolju. Tim činom su Hrvati, kao i 1102. i 1527. istupili samostalno, kao kraljevstvo i svojom voljom, a ne silom, izabrali vladara.

Tome su se protivili Ugri smatrajući da to mogu samo oni učiniti i u ime Hrvata. Međutim, ipak su 1715. morali priznati kako se Ugarski sabor ne može miješati u poslove Hrvatskog sabora.

Marija Terezija je vodila austrijski nasljedni rat protiv Pruske u kojem su se istaknuli Hrvati pod vodstvom baruna Franje Trenka, a zatim i Sedmogodišnji rat. U oba rata sudjelovali su djelatno hrvatski krajišnici.

Kako bi izvukla iz Vojne krajine što više vojnika, Marija Terezija je tijekom nasljednog rata (1746.) dala reformirati hrvatsko-slavonsku Vojnu granicu (krajinu) i preustrojila ih na pukovnije i satnije. Morala je po povijesnom pravu vratiti od Osmanlija oslobođenu Slavoniju pod vlast Hrvatskog sabora i bana (1745.) i obnoviti starodrevni hrvatski županijski sustav.

U unutarnjoj politici Marija Terezija je nastojala provesti mjere tzv. prosvijećenog apsolutizma, ali je provodila i nasilnu centralizaciju, nije sazivala hrvatski niti ugarski sabor i upravljala je, kao i njezin sin Josip II., patentima ili privremenim naredbama.

Iako je učinila mnogo na području školstva, gospodarstva, pa i uvela urbare putem kojih se uređuju i olakšavaju kmetske feudalne obveze ipak Hrvatski sabor nije prihvaćao habsburšku centralizaciju i germanizaciju, pogotovo u doba njena sina Josipa II. (1780.-1790.).

POVEZIVANJE HRVATA S KRALJEVINOM UGARSKOM

Poslije desetogodišnje centralizacije, germanizacije i apsolutizma Josipa II. koji je nastojao stvoriti europsku i njemačku Austriju i negirati sva staleška prava i Hrvatske i Ugarske, odlučili su Hrvati na svom saboru da se što čvršće povežu s Ugrima i tako zajednički pruže otpor tim nastojanjima iz Beča.

Posljedica toga je zajednička vlada na koju su Hrvati prenijeli dio svojih prava sve dok se ne oslobode i od Osmanlija i Venecije te tako ujedine sve hrvatske zemlje (1790.).

Bio je to privremeni potez koga su u Ugarskoj iskoristili i htjeli uskoro Hrvatskoj nametnuti svoj jezik, zakone i upravu.

Otada počinje politička borba Hrvata na dvije strane: protiv mađarskog hegemonizma i austrijskog centralizma i germanizacije. Hrvatski se narod našao u tjesnacu između Beča i Pešte i tako će uglavnom biti sve do sloma austrijske carevine (od 1867. Austro-Ugarske Monarhije) 1918. godine.

Poslije Francuske revolucije počeli su Napoleonski ratovi, koji su zahvatili i Hrvatsku. U njima je 1797. nestalo Venecije, a njene posjede na istočnoj obali Jadranskog mora uzela je Austrija, pa su se tako pod vlašću iste krune ujedinile Hrvatska i Slavonija s Dalmacijom. Francuzi su te krajeve 1805. oteli od Austrije, a 1809. su u novom ratu zaposjeli još i Hrvatsku južno od Save i tu stvorili tzv. Ilirske provincije koje su postojale do 1813. godine.

Napoleonova vojska ušla je 1806. u Dubrovnik da bi ga zaštitila od pljačke Rusa i Crnogoraca, a 1808. proglasila da je Dubrovačka Republika prestala postojati. Iza poraza Napoleona svi su ti krajevi, skupa s Bokom kotorskom ušli u sastav Austrije pa su se tako gotovo sve hrvatske zemlje našle u sastavu iste - habsburške krune.

Pod utjecajem slabljenja feudalnog društva poslije Francuske revolucije, ali i zbog pritiska germanizacije i mađarizacije te unutarnjeg razvoja, bogate kulture i državnopravne tradicije, Hrvati su od 1830. do 1848. ubrzali svoj narodni preporod.

Zahvaljujući nastojanjima Ljudevita Gaja, a osobito Janka Draškovića, te predradnjama zagrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca, Hrvati su normirali svoj književni jezik i pismo, pokrenuli novine, moderne časopise, ustrojili nacionalne ustanove, odbacili službeni latinski, nisu prihvatili nametani njemački i mađarski jezik i od 1847. uzeli u službenu uporabu samo svoj - hrvatski jezik.

Na taj način su okupili oko Zagreba sve hrvatske zemlje, utjecali na preporod Hrvata u Dalmaciji, Istri, Bosni i Hercegovini i Bačkoj.

Slovenci su djelomice prihvatili ideje ilirskog pokreta, ali su Srbi odbacili i neutralno ilirsko ime i istupali samo pod srpskim imenom i idejom o stvaranju samostalne Srbije, a uskoro i tzv. Velike Srbije na račun Bosne, Hercegovine, Hrvatske, Bugarske, Makedonije i Albanije.

Revolucija 1848. zahvatila je i Habsburšku Monarhiju, posebice Beč, Ugarsku i Hrvatsku. Hrvatski narod je donio svoja »Zahtijevanja«, zapravo politički program, a za bana je postavljen pukovnik Josip Jelačić. On je prekinuo sve odnose s Ugarskom, poglavito odbacio onu odluku o zajedničkoj vladi iz 1790., ukinuo kmetstvo, ustrojio samostalnu hrvatsku vladu. Na prijetnje iz Mađarske počeo se spremati za obranu zemlje. Budući da je Jelačić bio hrvatski ban, krajiški zapovjednik, a kako je imenovan za guvernera Rijeke i Dalmacije, oko njega se okupila čitava Hrvatska.

U Ugarskoj je izbila revolucija koja nije priznavala ni jedan drugi narod osim Mađara, a oružjem su zaprijetili Hrvatima pa je to dovelo i do zbližavanja Hrvata i Srba u južnoj Ugarskoj (Bačkoj). Uskoro je izbio pravi rat između Hrvata i Mađara, ali tek nakon neuspješnih pregovora i uz suglasnost bečkog dvora.

Jelačić je s hrvatskom vojskom prešao Dravu, vratio hrvatsko Međimurje, a potom stupio na ugarsko tlo, ali je poslije nekoliko bitaka morao ratovati i za obranu dvora i Austrije.

Kada je uz pomoć Rusa slomljena mađarska revolucija, novi vladar Franjo Josip I. je proglasio apsolutizam koji je nametnut svim austrijskim nasljednim zemljama ali i Hrvatima koji su pomagali Habsburgovcima kao i Mađarima koji su digli revoluciju.

Za postojanja apsolutizma Jelačić je i dalje ostao banom i nastojao koliko je bilo moguće pomoći Hrvatskoj na gospodarskom području i odvajanju hrvatske katoličke biskupije od ugarske crkvene uprave.

Zagreb tada postaje jedinstveni grad i kao nadbiskupsko sjedište postaje glavni grad i integracijsko središte svih Hrvata.

HRVATSKA U AUSTRO-UGARSKOJ MONARHIJI

Poslije poraza Austrije 1859. u Italiji, vladar je morao ukinuti apsolutizam, vratiti ustavno stanje, a unutar Monarhije sve se više raspravljalo o centralizmu ili federalizmu.

Godine 1861. sazvan je Hrvatski sabor koji je zahtijevao sjedinjenje svih hrvatskih zemalja, tj. čitave Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Sabor je odbio ulazak u bečko Carevinsko vijeće, a time i moguću nagodbu s Austrijom i opet se približio Ugarskoj, ali pod uvjetom da priznaju teritorijalnu cjelokupnost i ravnopravnost Hrvatske.

Tada se prvi put pojavljuju moderne političke stranke, prvi put je iznesena ideja o nezavisnoj hrvatskoj državi (Ante Starčević, Eugen Kvaternik).

Isto tako su prvi put istupili i Srbi zahtijevajući podjelu državnog suvereniteta s Hrvatima, te svoje ime za jezik, svoje pismo, ćirilicu kao službeno i drugo.

Poslije novog poraza u ratu protiv Italije i Pruske 1866., Austrija se kao centralistička država morala ustrojiti kao dvojna monarhija: podijeliti na Austriju i Ugarsku, odnosno službeno Austro-Ugarsku.

Budući da su Hrvati imali svoja stoljetna prava, državnu individualnost i status kraljevine, morali su se Hrvati i Mađari 1868. posebno nagoditi. Tada je izdan poseban akt zvan Hrvatsko-ugarska nagodba, kojom se Hrvatima priznaje državna posebnost i autonomni unutarnji poslovi (uprava, sudstvo, školstvo, vjerski poslovi) te posebni državni simboli i vojska (domobranstvo).

Iako Hrvati nisu bili time zadovoljni, takav status u Austro-Ugarskoj nije imao ni jedan drugi narod (npr. Česi, Poljaci, Rumunji).

Iako Hrvatsko-ugarska nagodba nije bila sasvim povoljna poglavito na području gospodarstva, poreza i prometa, ipak je zemlja napredovala i modernizirala se u doba bana pučanina i reformatora Ivana Mažuranića (1873.-1880.).

U to doba je Austro-Ugarska dobila na Berlinskom kongresu protektorat u Bosni i Hercegovini (1878.) pa se tako čitav hrvatski narod našao u jednoj državi.

Kada je 1881. ukinuta Vojna krajina ili granica, vraćeni su njeni dijelovi po povijesnom pravu matici zemlji Hrvatskoj čije je upravno, političko i kulturno središte bio Zagreb.

Međutim, Dalmacija, Boka kotorska i Istra bile su i dalje u austrijskom dijelu Monarhije, a Rijekom kao lukom i Međimurjem upravljala je Ugarska, iako je Hrvatski sabor radio na ujedinjenju svih hrvatskih zemalja. Tako je ostalo sve do raspada Austro-Ugarske.

Sjedinjenjem Vojne krajine 1881. povećao se broj Srba u Hrvatskoj. To su bili potomci spomenutih Vlaha-stočara koji su za turske agresije naseljavani u hrvatskim zemljama, a tijekom 19. stoljeća su zbog iste grkoistočne vjere prihvatili srpsku nacionalnu pripadnost. Oni su zahtijevali podjelu suvereniteta s Hrvatima, te kulturnu i političku autonomiju. Jedan njihov dio, na poticaj iz Srbije, radio je na odvajanju bivših teritorija Vojne krajine i na njenom sjedinjenju s Kraljevinom Srbijom.

Bio je to dobro poznati velikosrpski program u koji su oni osim dijelova Hrvatske uključivali Bosnu i Hercegovinu, Kneževinu Crnu Goru, Makedoniju itd. Ta politička i osvajačka nastojanja Srba i Srbije, nazvana i tzv. srpskim pitanjem, do današnjih dana su bila uzrokom nestabilnosti.

Poslije hrvatskog narodnog preporoda nastaju u Hrvatskoj političke stranke od kojih je najjača Narodna stranka, koju vodi poznati biskup Josip Juraj Strossmayer. Ta stranka radi na prosvjetnom uzdizanju Hrvatske i okupljanju svih Južnih Slavena oko Zagreba na temelju tzv. južnoslavenske ideje ili južnoslavenstva.

Od 1861. postoji i Stranka prava, koja je za samostalnu hrvatsku državu i protiv nagodbe s Austrijom, Ugarskom ili Srbijom.

U toj političkoj borbi u trokutu između Beča, Budimpešte i Beograda i nastojanju oko ujedinjenja svih hrvatskih zemalja u Hrvatskoj je jačala južnoslavenska ideja, koja je bila usmjerena na izlazak iz Austro-Ugarske i formiranje zajedničke države Južnih Slavena.

Završetak 19. i početak 20. stoljeća u Hrvatskoj je protekao u protumađarskim istupima hrvatske oporbe, poput 1883. kad su u Zagrebu zbačeni nezakoniti mađarski grbovi i natpisi, a

zatim je čitavu srednju Hrvatsku zahvatio protumađarski narodni pokret, koji je ugušila vojska.

Godine 1895. zagrebački su studenti spalili mađarsku trobojnicu kao simbol mađarizacije.

To su ponovili 1903. i hrvatski seljaci kad je izbio drugi protumađarski narodni pokret i odstupio ban mađarizator grof Khuen-Héderváry.

Budući da su lokalni Srbi u Zagrebu u svom glasilu »Srbobran« objavili pamflet u kome su navijestili Hrvatima rat do uništenja, izbile su u Zagrebu 1902. i prve protusrpske demonstracije.

Narodni pokret 1903. godine je aktualizirao neriješeno hrvatsko pitanje u dvojnoj Austro-Ugarskoj.

Njega su podržavali Hrvati iz Dalmacije i Istre koji su bili u sastavu Austrije, a priključili su im se Slovenci i drugi slavenski narodi u Monarhiji.

U toj akciji potpore Hrvatskoj istaknuli su se hrvatski političari iz Dalmacije, poglavito Frano Supilo i Ante Trumbić.

Oni su 1905. pokrenuli tzv. politiku »novog kursa«, koja je predviđala okupljanje svih oporbenih stranaka, kako Srba u Hrvatskoj i Dalmaciji, tako i Mađara u Ugarskoj i Talijana u Monarhiji.

Potkraj 1905. sastali su se u Rijeci hrvatski oporbeni političari i objavili Riječku rezoluciju, a odmah zatim i srpski političari objavljuju u Zadru svoju Zadarsku rezoluciju. Oni podržavaju politiku »novog kursa«, ali zahtijevaju priznanje Srba kao konstitutivnog naroda. Odmah zatim oblikuje se Hrvatsko-srpska koalicija, koja dobiva većinu na izborima (1906.). Najuglednija ličnost Koalicije bio je Hrvat Frano Supilo, ali njega vještom i lukavom politikom potiskuje hrvatski Srbin Svetozar Pribićević, koji radi u suradnji sa srbijanskom vladom u Beogradu i usmjerava Koaliciju prema zajedničkoj državi sa Srbijom.

Srbija je, kao pobjednica u Balkanskim ratovima (1912.-1913.), znatno proširila svoj teritorij i odmah nakon obračuna s Turskom i Bugarskom planirala Sarajevski atentat, koji je bio povod I. svjetskom ratu 1914. godine.

Srbija je u početku uspješno ratovala uzduž Drine, a onda je 1915. okupirana i morala se s vojskom povući skupa s Crnom Gorom na otok Krk i u Grčku odakle je 1917. sa zapadnim saveznicima krenula u proboj solunskog bojišta, zatim oslobađanje svog teritorija i osvajanje (gotovo bez otpora) Bosne i Hercegovine, dijelova Hrvatske i Austro-Ugarske.

Većina oporbenih političara sa Supilom i Trumbićem na čelu pobjegla je 1914. u Italiju, Francusku, Englesku i ustrojila tzv. Jugoslavenski odbor za oslobađanje Južnih Slavena u Austro-Ugarskoj i za suradnju sa Srbijom.

Zbog zastupanja federalizma u novoj državi, Odbor je napustio Supilo i uskoro umro. Srbijanski predsjednik vlade Nikola Pašić želio je stvoriti proširenu, zapravo Veliku Srbiju i centralističku monarhiju. Trumbić je bio popustljiv u nadi da će se najprije stvoriti nova država, a zatim odrediti njeno unutarnje uređenje.

Austro-Ugarska sastavljena od brojnih naroda raspala se poslije izgubljenog rata 1918. na sastavne dijelove. Italija, pobjednica u ratu, imala je tajni Londonski sporazum iz 1915. koji joj daje pravo na dijelove hrvatske jadranske obale.

HRVATSKA U MONARHISTIČKOJ JUGOSLAVIJI

O prekidu svih državno-pravnih odnosa s Austro-Ugarskom mogao je donijeti odluku samo Hrvatski sabor kao nositelj povijesnog suvereniteta Hrvatske.

On je to i učinio 29. listopada 1918. i tako je nastala prijelazna Država Slovenaca, Hrvata i Srba (SHS) sa središtem u Zagrebu.

Ona je sa zapada bila ugrožena od Italije, koja kao pobjednica zahtijevala hrvatsku jadransku obalu.

S druge strane, s vojskom napreduje pobjednička Srbija, zaposjeda saveznicu Crnu Goru, južnu Ugarsku i predlaže ujedinjenje u centralističku monarhiju sa srpskom dinastijom Karađorđevića.

Vodstvo Države SHS, kojoj su na čelu bili Srbin iz Hrvatske Svetozar Pribićević i Slovenac Anton Korošec, pristaje na sjedinjenje i 1. prosinca 1918. proglašavaju u Beogradu Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca sa središtem u Beogradu.

Ujedinjenje su pratili i veliki prosvjedi u Zagrebu (prosinačke žrtve). Italija je kao jedna od sila pobjednica od 1918. do 1924. uzela Hrvatima (i Slovencima) Istru, najveću hrvatsku luku Rijeku, dotad glavni grad Dalmacije Zadar i otoke (Cres, Lošinj, Lastovo i dr.).

Bila je to nasilna odluka koju nije nikada prihvatio Hrvatski sabor i nije odobrila većina hrvatskog naroda. Nova država bila je nedemokratska monarhija s prevlašću Beograda, Srbije i njihove dinastije u kojoj svim nesrpskim narodima nisu priznata nacionalna prava.

Takvo je centralističko ustrojstvo ozakonjeno Vidovdanskim ustavom iz 1921., kojim je država dobila novo ime; Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca.

Nesrpskim narodima su odmjeravani veći porezi, financijski se najviše ulagalo u Srbiju, a sve vlade, ministri, generali bili su (oko 90% njih) Srbi i Crnogorci.

Dok se u prvoj Jugoslaviji provodi unitarizacija i srbizacija, u Istri, Rijeci, Zadru na djelu je nasilna, totalna talijanizacija od 1922. i fašizacija kojoj su prvi otpor pružili baš istarski Hrvati (Labin, Praština).

Kada su se 1927. protiv Beograda ujedinili Hrvati i neki hrvatski Srbi i oformili Seljačko-demokratsku koaliciju (Radić-Pribićević), bio je to poticaj da se u skupštini u Beogradu ubiju vođe hrvatskog naroda s tribunom Stjepanom Radićem na čelu 1928. godine. Vodstvo HSS-a preuzima Vladko Maček.

Iduće godine proglašena je izravna Šestosiječanjska diktatura kralja Aleksandra. Država je dobila novo ime, Kraljevina Jugoslavija.

Upravno je podijeljena na 9 banovina s ciljem da u što više njih bude srpska većina.

Hrvatski je teritorij podijeljen na Savsku i Primorsku banovinu, a Hrvatskoj su oduzeti istočni Srijem, Dubrovnik i Boka Kotorska.

Počeli su masovni progoni i pokolji Hrvata, pa su neki pobjegli u inozemstvo i utemeljili hrvatsku oslobodilačku organizaciju. Bili su to Ustaše, kojima je glavni cilj bio rušenje Kraljevine Jugoslavije, zapravo srpske države i stvaranje slobodne Hrvatske. Njihov vođa bio je Ante Pavelić. Za rušenje te države bili su tada i komunisti.

Odnosi u zemlji promijenili su se poslije atentata na kralja Aleksandra 1934. koga su izveli makedonski revolucionari uz pomoć hrvatskih ustaša u Marseillesu.

Kraljevina Jugoslavija se uskoro odvaja od politike francuske i versailleske Europe, skreće prema fašizmu, a unutar zemlje sve se više progone i ubijaju Hrvati.

Hrvatska seljačka stranka dobiva sve više glasača i 1939. prisilila je beogradsku vladu da dopusti osnivanje Banovine Hrvatske, kojoj je vraćena autonomija i djelomice atributi državnosti, koju je izgubila ujedinjenjem 1918. godine.

Banovina je nastala spajanjem dotadašnje Savske i Primorske banovine, uz dodatak većinski hrvatskih kotareva iz ostalih banovina (Brčko, Derventa, Dubrovnik, Fojnica, Gradačac, Ilok, Šid i Travnik). Bilo je to »mačekovsko rješenje hrvatskoga pitanja« i korak prema federalizaciji države, ali je sve onemogućio II. svjetski rat, koji je tada započeo.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA I 2. SVJETSKI RAT

Jugoslavija je 25. ožujka 1941. pristupila Trojnom paktu, ali je uskoro uz pomoć Engleske izveden puč u Beogradu kojim je taj pristup poništen.

To je bio povod Njemačkoj da uz pomoć svojih saveznika (Italija, Mađarska, Bugarska) napadne i u 12 travanjkih dana rata slomi, a odmah zatim podijeli Jugoslaviju.

Od Hrvatske, Bosne i Hercegovine stvorena je Nezavisna Država Hrvatska (NDH), koju su pomagale spomenute države, osobito Italija, koja je sebi uzela veliki dio hrvatske morske obale, više otoka i gradova, a Mađarska Međimurje.

Vlast u NDH preuzeli su ustaše i njihov vođa Ante Pavelić. Budući da su oni, iako manjina u Hrvatskoj, uz pomoć fašističkih sila ipak obnovili hrvatsku državu, imali su u početku potporu dijela hrvatskog naroda, koja je izgubljena nakon prodaje Dalmacije.

Većina Hrvata, koja nije htjela suradnju s Njemačkom i Italijom, a pripadala je Hrvatskoj seljačkoj stranci Vladka Mačeka, ostala je neutralna.

Druga, lijevo orijentirana manjina, predvođena komunistima, od kojih su neki završili staljinističku krvavu školu u Rusiji, istodobno nakon Njemačkog napada na dotadašnju saveznicu Rusiju operacijom Barbarossa 22. lipnja 1941. godine, počela je borbu protiv fašizma.

U Sisku je osnovan prvi partizanski odred u Europi.

Komunisti su, uz potporu Engleske i Rusije, počeli stvarati svoju komunističku federalno utemeljenu državu u okviru buduće Jugoslavije (AVNOJ, ZAVNOH).

Ustaška vlast je pomalo gubila potporu naroda jer se kompromitirala slanjem vojnika u bitke na strani nacističke Njemačke. Uz to, po nalogu nacističke Njemačke, provodilo se i slanje u koncentracijske logore na prostoru okupirane Europe, te u sabirne logore NDH (Jasenovac i Staru Gradišku), protivnike nacizma; Židove, Rome, komuniste, neistomišljenike...

Međutim, srpska je propaganda kasnije višestruko povećala broj žrtava, a o onim komunističkim i četničkim bilo je zabranjeno do 1990. govoriti, pa se tako planski stvorila netočna slika o takozvanoj genocidnosti hrvatskog naroda. Iako je četnički pokret Draže Mihajlovića uzrokovao masovne pokolje Hrvata i Muslimana na istočnim prostorima NDH jer u Srbiji do 1944. godine vlast drži kvislinška vlada i četnici. A Srbija prva u Europi postaje "Judenfrei" država, odnosno "očišćena" od Židova.

Poslije kapitulacije Italije 1943. godine, hrvatski narod dijelom prelazi u partizane, poglavito u Dalmaciji, Istri, Hrvatskom primorju i zaleđu koje je dotad nadzirala Italija, pa Hrvatska uz Bosnu i Hercegovinu, te Sloveniju postaje središtem antifašističke borbe. Partizanima prelazi i dio domobranskih ali i četničkih postrojbi.

Uz pomoć Rusa i Engleza, partizani prelaze u Srbiju, oslobađaju Beograd i počinju završne borbe za Hrvatsku i Sloveniju.

Iako je rat u Europi završio 8. svibnja 1945., hrvatska vojska je vodila borbu još tjedan dana u južnoj Austriji, a tada se predala Englezima koji su je, protivno ratnom pravu, izručili Titovoj vojsci. Većina je uskoro bez suđenja pobijena kod Bleiburga i po Sloveniji a ostali su u marševima smrti vođeni po Jugoslaviji i masovno ubijani. Na tom križnom putu, ali i poratnim likvidacijama najviše su stradali Hrvati, kao što su u ustaškim logorima (Jasenovac i dr.) pretežito pogibali politički protivnici (četnici, partizani, komunisti, antifašisti), a zbog rasnih zakona i vjerskih razlika i Židovi, Srbi i Romi. Razlika je bila samo u tome što su likvidacije političkih protivnika do 1945. provedene u ratu, a one poslije u miru (pa i u

spomenutom Jasenovcu, koji je još par godina nakon rata bio logor u kojem je pobijeno mnoštvo Hrvata i zarobljenih vojnika).

Prema Bleiburgu se je, zbog straha od odmazde partizana i Rusa, povlačilo i mnoštvo civila hrvatske i bošnjačke nacionalnosti, od kojih su mnogi također bili ubijeni bez suđenja, iz osвете, mržnje ili pljačke njihove imovine.

HRVATSKA U SOCIJALISTIČKOJ JUGOSLAVIJI

Komunisti su obećali hrvatskom i drugim pokorenim narodima da će poslije rata imati svoje države u federativnoj Jugoslaviji.

Doista, 1945. godine proglašena je Federativna Narodna Republika Jugoslavija, u njoj Hrvatska i druge republike, ali nacionalno pitanje nije bilo riješeno.

Umjesto demokracije postojala je diktatura uske partijske grupe s Josipom Brozom Titom na čelu.

U vojsci, policiji, diplomaciji dominirali su Srbi i Crnogorci. Prohrvatski komunisti bili su odstranjeni ili likvidirani, npr. Andrija Hebrang.

Otvoreni su brojni logori, poput Golog otoka, u kojima su bili zatvarani i ubijani protivnici komunističkog režima.

Svaka demokratska odluka bila je suspendirana, Katolička crkva progonjena, a zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac osuđen na robiju u montiranom procesu, te je bio sustavno trovan. On je bio jedan od 442 katoličkih svećenika, časnih sestara, bogoslova i sjemeništara koji su ubijeni tokom i nakon 2. svjetskog rata na prostoru Hrvatske i BiH od komunista ili četnika.

Hrvatska, kao gospodarski razvijenija, bila je teško eksploatirana u korist Srbije.

Zabranjena je uporaba čistog hrvatskog jezika, ukinute su brojne nacionalne institucije, a puna ravnopravnost nacija postojala je samo formalno.

Kad je Tito 1966. godine odstranio iz političkog života Aleksandra Rankovića, Srbina, koji je bio nositelj prikrivenog velikosrpskog programa, ohrabрили su se hrvatski intelektualci, pokrenuli u okviru Matice hrvatske javni prosvjed protiv nametanja srpskog jezika, i objavili Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967. koju su potpisale sve najvažnije hrvatske nacionalne institucije i javni djelatnici, a među njima i najugledniji hrvatski pisac lijeve orijentacije Miroslav Krleža.

Deklaracija je naišla na najoštriju osudu partijskih vođa i organizacija, ali je postigla svoj cilj. Pokreću se novi listovi i časopisi koji zahtijevaju više slobode, demokracije, čiste račune u gospodarstvu, pa čak i članstvo Hrvatske kao države u Ujedinjenim narodima.

Čitav taj pokret koji je nazivan »Hrvatskim proljećem« ili partijski »masovnim pokretom« (MASPOK), napokon naišao je na odjek i u prohrvatski orijentiranim članovima Komunističke partije.

Protiv tih zahtjeva istupili su uglavnom hrvatski Srbi, ortodoksni komunisti, tzv.

Jugoslaveni s Titom i Vladimirom Bakarićem na čelu i silom slomili »Hrvatsko proljeće« potkraj 1971.

Na sastanku u Karađorđevu, 2. prosinca 1971. osuđen je »hrvatski nacionalizam«, zatim cjelokupno vodstvo Komunističke partije Hrvatske (Savka Dabčević-Kučar, Miko Tripalo i dr.) prisiljeni su na odstup.

Počelo je odmah uhićenje, zatvaranje, proganjanje tisuća Hrvata. Mnogi su morali pobjeći u inozemstvo.

Smijenjeno je na tisuće Hrvata u kulturnim, znanstvenim pa i gospodarskim institucijama, a Matica hrvatska je raspuštena, tobože kao nacionalistička ustanova. Stoga je sastanak šefova Komunističke partije u Karađorđevu dobio naziv »sječa« hrvatskih kadrova. Tamnice su bile pune, a neki intelektualci su odležali u njima i do 10 godina (Marko Veselica i dr.). Neke je Hrvate poubijala UDBA (tajna policija) u inozemstvu (Bruno Bušić).

Josip Broz Tito (koji je proglašen 10. na listi najvećih diktatora-ubojica 20. stoljeća) i Centralni komitet Partije izvršili su čišćenja i u Srbiji i Sloveniji, ali to nije imalo tako drastičan karakter kao u Hrvatskoj.

Počela je tzv. »hrvatska šutnja«. Provodio se teror prema Hrvatima kao političkim neprijateljima koji su željeli samo poštenije odnose unutar Jugoslavije.

Progoni Hrvata izazvali su val velikosrpskog raspoloženja i demonizaciju svega hrvatskog. To je shvatio Josip Broz Tito do koga su došli podaci o srbizaciji Jugoslavenske narodne armije, diplomacije, uopće sve politike gdje se odlučivalo. Zbog toga je inicirao donošenje Ustava iz 1974. u koji su ušli ustavni amandmani iz 1971. Po tom Ustavu su uvedeni paritetni odnosi između republika, konsenzus u odlučivanju, a Kosovo i Vojvodina, dotad pokrajine, dobile su gotovo status republika.

Socijalistička Republika Hrvatska definira se u tom Ustavu kao država i samoupravna zajednica.

U svijetu je takva Jugoslavija bila rado viđena tampon zona između hladnoratovske podjele zapadnog i istočnog bloka, kao i značajna predstavница nesvrstanih zemalja, pa ni jedna od zemalja nije puno marila za totalitarizam koji se provodio unutar granica Jugoslavije. Ipak, sve je to bilo mrtvo slovo na papiru dok je živio Tito do 1980., a onda se sve više počelo raspravljati o odnosima među republikama i o potrebi stvarnog federalizma, čak i konfederalizma.

Najveći problem druge, Titove Jugoslavije, bilo je tzv. kosovsko pitanje. Kosovo, pokrajina u okviru Srbije, gdje je broj albanskog pučanstva dosegao gotovo 90 posto, zahtijevalo je posebnu republiku, a najradikalniji dio i odcjepljenje. Srpsko, komunističko vodstvo sa Slobodanom Miloševićem na čelu to ne dopušta, nego na velikoalbanski nacionalizam i separatizam odgovara oživljavanjem velikosrpskih, četničkih programa s parolom: "Svi Srbi u jednoj državi". Na tome je od 1986. radila Srpska akademija nauka i umetnosti (SANU), a od 1987. i Miloševićevi komunisti i Srpska pravoslavna crkva. Korijeni te velikosrpske ideje postojali su već stotinjak godina.

Najprije su ukinute autonomije pokrajina Kosova i Vojvodine (Antibirokratska revolucija), zatim je za to pridobiveno i vodstvo Crne Gore, a 1989. kad se na Kosovu slavila 600. obljetnica srpskog poraza protiv Osmanlija, Slobodan Milošević je otvoreno najavio velikosrpski program koji će Srbija uz pomoć Crne Gore i Jugoslavenske narodne armije ostvariti milom ili silom.

Dakle, bile su od tada ugrožene i dvije zapadne republike, tj. Bosna i Hercegovina, gdje je živjelo oko jedne trećine Srba, te Hrvatska, gdje je taj broj bio oko 12 posto.

Najava velikosrpskog programa, koja je bila ujedno i prijatnija dotadašnjoj višenacionalnoj Jugoslaviji, zbilja se upravo u doba rušenja Berlinskog zida, sloma komunizma u istočnoj Europi, te početka raspada višenacionalnih država kakve su bile SSSR i Čehoslovačka 1989. godine.

NEOVISNOST HRVATSKE I VELIKOSRPSKA AGRESIJA

Potkraj 1980-ih, srpski nacionalni pokret pod vodstvom Slobodana Miloševića nastojao je preurediti Jugoslaviju u formalnu federalnu ali centralistički uređenu državu (pokrenuo je tzv. antibirokratsku revoluciju, kojom su rušena republička i pokrajinska vodstva).

U takvim se okolnostima Savez komunista Hrvatske odlučio za demokratizaciju sustava, što je potaknulo slobodu tiska i nastajanje neovisnih političkih inicijativa, a 1989. i prvih oporbenih političkih stranaka (Hrvatska socijalno-liberalna stranka - HSLŠ, Hrvatska demokratska zajednica – HDZ).

Potkraj 1989. u vodstvu SKH prevladala je reformistička struja, što je dovelo do odluke o višestranačkim izborima i do potpunog osamostaljenja SKH na 14. izvanrednom kongresu SKJ u siječnju 1990.

Na višestranačkim izborima u proljeće 1990. pobijedio je HDZ pod vodstvom Franje Tuđmana. On je predvodio masovni nacionalni pokret usmjeren na hrvatsko državno osamostaljenje i napuštanje komunističkog poretka.

U prosincu 1990. prihvaćen je novi demokratski ustav, potom je proveden referendum o državnom položaju Republike Hrvatske (19. svibnja 1991.), prihvaćena Deklaracija o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske (25. lipnja 1991) te donesena Odluka o raskidu državnopravnih sveza s ostalim republikama i pokrajinama SFRJ (8. listopada 1991). Tu odluku je donijela i Slovenija.

Na političko i državno osamostaljivanje Hrvatske, Srbija je odgovorila otvorenom agresijom na Hrvatsku.

Potkraj srpnja i u kolovozu 1990. srpsko vodstvo potaknulo je političku i vojnu pobunu Srba u Hrvatskoj (srpski sabor u Srbu, tzv. referendum o autonomiji Srba u Hrvatskoj i stvaranje Srpske autonomne oblasti Krajine, podizanje barikada na cestama, stvaranje oružanih straža, proglašenje »ratnog stanja« u Kninu) te slanjem naoružanja i ljudstva iz Srbije na prostore Hrvatske s ciljem etničkog čišćenja osvojenog teritorija u okviru tzv. Velike Srbije, sve do zamišljene crte na relaciji Virovitica-Karlovac-Karlobag.

U srpnju 1991. godine, takozvana JNA (Jugoslavenska narodna armija), tada u naoružanju 4. vojna sila u Europi, krenula je u otvorenu agresiju na Republiku Hrvatsku, potpomognuta dijelom pobunjenih Srba u Hrvatskoj i terorističkih skupina iz Srbije (teritorijalna obrana), organiziranih od strane Slobodana Miloševića.

Okupirana je trećina hrvatskog teritorija, pri čemu je provođeno etničko čišćenje Hrvata i nesrpskih naroda, uz masovne pokolje mnoštva civila i rušenjem hrvatskih kuća i sakralnih objekata.

Najteže je stradao Vukovar, koji se nalazio blizu granice sa Srbijom, ali su tu zbog žestokog tromjesečnog otpora hrvatskih branitelja, Jugoslavenska vojska i lokalni srpski pobunjenici pretpjeli ogromne gubitke u ljudstvu i tehnici. To je pridonijelo da se Hrvatska naoruža, iako pod embargom UN-a na uvoz oružja, uz pomoć hrvatskih iseljenika ili zauzimanjem vojarni Jugoslavenske vojske.

Odmazda Srba nakon zauzimanja Vukovara je bila zastrašujuća. Tisuće branitelja i hrvatskih civila su brutalno ubijeni ili su odvedeni u koncentracijske logore na prostoru Srbije. Hrvatska još uvijek traga za preko tisuću nestalih ljudi.

Teško su stradala i druga hrvatska naselja i gradovi. Napadnut je i Dubrovnik. Ubijeno je 402 djece.

Hrvatska je bila prisiljena odgovoriti osim vojnim (obrambeni Domovinski rat) i političkim te diplomatskim djelovanjem.

Početak kolovoza 1991. uspostavljena je koalicijska Vlada demokratskog jedinstva te su ujedinjene sve hrvatske političke snage.

U borbi za međunarodno priznanje, Hrvatska je sudjelovala u radu Mirovne konferencije o Jugoslaviji, koja je od rujna 1991. djelovala u Haagu, pod predsjedanjem lorda Petera Carringtona.

Slijedom mišljenja njezine Arbitražne komisije (7. prosinca 1991.) da je SFRJ »u procesu dezintegracije«, Hrvatsku su 15. siječnja 1992. priznale zemlje EU-a, a 22. svibnja primljena je u UN.

Agresija Srbije proširena je početkom 1992. na BiH, gdje su nakon povlačenja iz vojarni na teritoriju Slovenije i Hrvatske bile stacionirane velike snage Jugoslavenske armije ojačane teritorijalnom obranom iz Srbije te lokalnim Srbima.

Hrvatska je pomagala otpor Hrvata u BiH i njihovo savezništvo s Bošnjacima u oružanoj obrani, te zbrinjavala brojne izbjeglice iz BiH. Uz prognane Hrvate iz okupiranih prostora u Hrvatskoj, Hrvatska se našla u teškoj situaciji.

Pošto je na početku 1993. izbio sukob hrvatskih i bošnjačkih snaga u središnjoj Bosni, zbog obrane od zajedničkog neprijatelja, Srba, Washingtonskim sporazumima (18. ožujka 1994.), što su ih potpisali predsjednik Hrvatske Franjo Tuđman i predsjednik Predsjedništva BiH Alija Izetbegović, te sporazumima o hrvatsko-bošnjačkoj federaciji, okončan je sukob Hrvata i Bošnjaka pa su stvorene osnove za okončanje rata.

U srpnju 1995. godine na prostoru Srebrenice i okolnih mjesta na istoku BiH, počinjen je genocid Srba nad Bošnjacima, iako je to bio prostor pod zaštitom UN-a.

Hrvatska je pregovorima i širim diplomatskim akcijama nastojala riješiti pitanje okupiranih prostora, ali bez većih rezultata, jer su pobunjeničke snage odbacivale sve njezine i međunarodne inicijative, nastojeći uz pomoć mirovnih snaga UN-a (UNPROFOR) okupaciju pretvoriti u trajno stanje. U vojnim akcijama »Bljesak« (1.–2. svibnja 1995.) i »Oluja« (4.–7. kolovoza 1995.) hrvatske su snage oslobodile većinu do tada okupiranog prostora, a preostali dio u Podunavlju mirno je reintegriran uz pomoć Prijelazne uprave UN-a za istočnu Slavoniju (UNTAES) u razdoblju od početka 1996. do siječnja 1998. (Erdutski sporazum).

Hrvatska je, kao pobjednica u ratu, odlukom predsjednika Franje Tuđmana, abolirala pobunjene Srbe iz Hrvatske, ukoliko nisu počinili ratni zločin.

SUVREMENA HRVATSKA

Nakon dugih pregovora, Hrvatska je 6. studenog 1996. primljena u Vijeće Europe kao 40. punopravna članica.

U prosincu 1999. godine umro je prvi predsjednik Franjo Tuđman.

2000. Hrvatska pristupa programu NATO-a "Partnerstvo za mir".

Godine 2000. Hrvatska postaje članica Svjetske trgovinske organizacije a 2003. pristupa Sporazumu o slobodnoj trgovini srednjoeuropskih zemalja (CEFTA).

U lipnju 2001. s Europskom unijom potpisan je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, a zahtjev za članstvo u EU podnesen je u veljači 2003.

U lipnju 2004. Hrvatska je dobila status kandidata za članstvo u Europskoj uniji te početkom listopada 2005. započinje pristupne pregovore.

Članica NATO-a Hrvatska je postala 1. travnja 2009.

Nakon uspješno završenih pristupnih pregovora, 9. prosinca 2011. potpisan je Ugovor o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji, a 1. srpnja 2013. Hrvatska je postala članica Europske unije.

MOJA NADOPUNA I STAVOVI:

- Antifašistički pokret nije isto što i komunistički pokret. Iako je komunizam u socijalističkoj Jugoslaviji prisvojio antifašizam i partizanski pokret kao isključivo svoje djelo i time prikrivao zločine počinjene u ime komunizma kako bi se obračunao sa protivnicima komunističkog režima i prikrivao pljačku nepripadajuće imovine.

Antifašistička borba je imala za cilj svrgavanje zločinačke njemačke nacističke i talijanske fašističke okupatorske vlasti.

Komunizam je odlukom Vijeća Europe svrstan, uz nacizam i fašizam, u totalitarne zločinačke režime 20. stoljeća (Rezolucija Vijeća Europe 1481/2006 iz 2006. godine).

- Obrambeni Domovinski rat je bio častan i u cilju obrane hrvatskog teritorija od velikosrpske Miloševićeve politike koja je podupirala velikosrpsku ideju i okupaciju hrvatskog teritorija. Pri tome je upotrebljena tzv. Jugoslavenska narodna armija, sastavljena od srpskih i crnogorskih zapovjednika i vojnika ojačanih teritorijalnom obranom iz Srbije, kao i dijela pobunjenih hrvatskih Srba.

Naglasit ću da nisu svi Srbi sudjelovali ili podupirali agresiju na Republiku Hrvatsku, kao što to nisu činili ni svi pripadnici srpske manjine u Hrvatskoj. Dio Srba je bio prisiljen po cijenu života sudjelovati u pobuni (neki su bili i ubijeni od sunarodnjaka jer nisu htjeli pucati na dojučerašnje susjede i prijatelje).

Oko 10 000 Hrvata srpske nacionalnosti je sudjelovalo u obrani Republike Hrvatske od zločinačke velikosrpske politike.

Kao i u svim ratovima, tako je i u ovom časnom obrambenom Domovinskom ratu bilo pojedinačnih zločina od strane pojedinaca iz redova Hrvata. Ti zločinci su izvedeni pred lice pravde te ih se osudilo od strane hrvatskog pravosuđa kao ratne zločince. Iako je bilo i nepravednih osuda prema časnim ljudima zbog zapovjedne odgovornosti.

S druge strane, Republika Srbija odbija privesti i osuditi mnoge ratne zločince koji se još uvijek skrivaju u Srbiji. Iako je manji dio zločinaca bio uhićen i osuđen na simbolične kazne. Isto tako odbija suradnju u otkrivanju posmrtnih ostataka nestalih Hrvata, kao što negira i svoju odgovornost i ulogu u agresiji na Republiku Hrvatsku.

Većina podataka je preuzeta sa stranice: [Wikipedija](#) Hrvatska.